

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНА

ПЕРЕХІДНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Оцінки ефективності державного регулювання експорту та експортних цін на ринку зернових та олійних культур в Україні.

ВЕРЕСЕНЬ 1, 2010– ТРАВЕНЬ 31, 2011

USAID COOPERATIVE AGREEMENT # 121-A-00-10-00705-00

Лютий, 2011

Цей документ підготовлений для Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) Інститутом Розвитку Аграрних Ринків (ІРАР) в рамках проекту "Перехідна підтримка сільськогосподарської політики"

ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ТА ЕКСПОРТНИХ ЦІН НА РИНКУ ЗЕРНОВИХ ТА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

ЗМІСТ

1. Законодавча база регулювання експортних цін та обсягів сільськогосподарської продукції	4
2. Цінова кон'юнктура ринку зернових: пшениці, кукурудзи, ячменю.....	10
3. Цінова кон'юнктура ринку олійних: насіння соняшнику, соняшникова олія	18
Висновки	26
Додаток 1	27
Додаток 2	30
Додаток 3	41

Оцінки ефективності державного регулювання експорту та експортних цін на ринку зернових та олійних культур в Україні

Автори: Т.Осташко, Н.Сеперович, О.Протченко, В.Колісник

Можливості регулювання експортних цін в Україні суттєво обмежені. Ставши членом СОТ, Україна не може застосовувати експортні субсидії, що визначені статтею 9 параграфу 1 Угоди про сільське господарство СОТ. Відповідно, регулювання експортних цін не може використовуватись для стимулювання експорту сільськогосподарської продукції. Натомість, країна використовує регулювання обсягів експорту з метою стабілізації внутрішніх цін і задоволення внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію. Ці заходи здійснюють опосередкований вплив на експортні ціни: враховуючи значну роль України як світового експортера зерна, введення нею експортних квот або заборон впливає на світові ціни у бік зростання і таким чином непрямо стимулює зростання експортних цін.

Хоча Україна обмежена у можливостях стимулювання експорту, в останні роки відбувається стрімка тенденція до зростання цін на зовнішньому продовольчому ринку, що дозволяє розширити можливості з просування української продукції на світовому ринку. Україна поряд з Росією та Казахстаном розглядаються як провідні експортери сільськогосподарської продукції в умовах розширеного попиту на світових ринках. З огляду на це важливо мати державну стратегію та тактику щодо можливого нарощування експортного потенціалу сільськогосподарськими товаровиробниками, створити сприятливі умови регулювання виробництва та збуту продукції, створити партнерські стосунки для всіх учасників продовольчого ринку: бізнесу, держави, інвесторів.

Мета цього дослідження полягала в оцінці ефективності діючого державного регулювання обсягів експорту і цін зернових та олійних культур, а також у розробці пропозицій щодо його вдосконалення.

При цьому ставилися завдання:

- дослідити вплив державного регулювання на ринку зернових культур на (1) світові ціни; (2) експортні ціни; (3) обсяги експорту; (4) внутрішні ціни (середні ціни реалізації виробників); оптові ціни на борошно; роздрібні ціни на хліб.
- оцінити вплив державного регулювання експортних цін на олійні культури на внутрішній ринок цієї продукції.

1. Законодавча база регулювання експортних цін та обсягів сільськогосподарської продукції

Згідно Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" щодо експорту (імпорту) товарів законодавчо передбачені обмежувальні заходи зокрема у формі автоматичного та неавтоматичного ліцензування.

Автоматичне ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом визначеного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких не встановлюються квоти (кількісні або інші обмеження). Автоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії не справляє обмежувального впливу на товари, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню.

Неавтоматичне ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання суб'єкту зовнішньоекономічної

діяльності дозволу на здійснення протягом визначеного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких встановлюються певні квоти (кількісні або інші обмеження). Неавтоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії використовується в разі встановлення квот (кількісних або інших обмежень) на експорт (імпорт) товарів.

Ліцензування експорту товарів запроваджується в Україні зокрема в разі значного порушення рівноваги щодо певних товарів на внутрішньому ринку, що мають вагоме значення для життєдіяльності в Україні, особливо сільськогосподарської продукції. Таке ліцензування має тимчасовий характер і застосовується до моменту відновлення рівноваги щодо певних товарів на внутрішньому ринку.

Якщо розглядати спеціальне законодавство щодо ринку зерна, відповідно до пункту 2 статті 9 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» основними засадами державної політики по регулюванню ринку зерна є, зокрема, недопущення обмежень у пересуванні зерна та продуктів його переробки, гарантування сільськогосподарським товаровиробникам права вільного вибору використання зерна та ціни його реалізації, а також забезпечення заходів щодо нарощування експорту зернових.

Стаття 18 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» гарантує суб'єктам ринку зерна право вільно розпоряджатися власними ресурсами зерна та продуктами його переробки, укладати угоди щодо їх продажу, у тому числі на експорт. Це означає, що гарантоване право вільного розпоряджання зерновими ресурсами може бути обмежено не інакше, як у спосіб, передбачений законом.

Щодо введення експортних квот

В кінці 2010 року Уряд України повернувся до практики квотування експорту зерна.

Постановою Кабінету Міністрів України *від 04 жовтня 2010 р. № 938 «Про встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 31 березня 2011 р., і затвердження Порядку видачі ліцензії на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції та розподілу квот»* (далі за текстом – «Постанова №938») встановлено квоти на експорт пшениці та суміші пшениці та жита (муслін), полби у розмірі 1 млн. тонн, кукурудзи – 3 млн. тонн, ячменю – 200 тис тонн, жита 1 тис тонн, гречки – 1 тис тонн. В зв'язку з цим, митне оформлення експорту зернових товарів, на які встановлено квоти, має здійснюватися виключно на підставі ліцензій, виданих Мінекономіки.

Юридичні моменти щодо прийняття Постанови №938 були пов'язані із непослідовністю та нелогічністю. Так, проект цієї постанови був оприлюднений 11 жовтня 2010 року Міністерством економіки України на власному веб-сайті, що мало місце вже після ухвалення Постанови №938 від 4 жовтня 2010 року. Крім того, слід звернути увагу на порушення процедури оприлюднення цього нормативного акту з огляду на те, що постанова є регуляторним актом і має розроблятися, розглядатися та оприлюднюватися з урахуванням вимог статті 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Згідно цієї статті строк, протягом якого можуть надходити пропозиції та зауваження до законопроекту, визначено не менше, ніж один місяць з дня оприлюднення регуляторного акта. У даному випадку часові норми було порушено.

Крім того, до моменту офіційного оприлюднення Постанови № 938 мала місце фактична заборона експорту окремих видів сільськогосподарської продукції. Так, постанова набула чинності 19.10.2010 року (з моменту її оприлюднення в офіційному друкованому виданні – газеті «Урядовий кур'єр» від 19.10.2010 року № 194), а 16.10.2010 року Митною службою України було фактично заблоковано експорт зерна з усіх портів України, і відбулося це, по суті, за відсутності належним чином зареєстрованого та оприлюдненого нормативного акту, який би запроваджував таку заборону. Дані дії є грубим порушенням зобов'язань, взятих на себе Україною відповідно до Угод СОТ та законодавства України про зерно та ринок зерна, а також законодавства про підтримку сільського господарства в Україні.

Крім юридичних аспектів слід зважити на економічні наслідки цієї постанови. Насамперед, вона спричинила фінансову та моральну шкоду для експортерів зерна, які не були готові до таких не передбачуваних правил гри у поточному маркетинговому році на ринку зерна.

Пояснення Уряду про необхідність запровадження квот на зерно зводяться до відсутності можливостей завчасно здійснювати прогноз на ринку зерна, визначати очікувані обсяги зернових ще до початку маркетингового періоду, а не після збору урожаю. При цьому доречно зазначити, що у багатьох країнах, у тому числі США, Польщі, Росії вже багато років функціонує система цінового моніторингу та кон'юнктури ринків при профільних міністерствах, яка дозволяє крім проведення оперативного моніторингу цін за різними каналами по більшості видів сільськогосподарської продукції здійснювати також розрахунки балансів попиту/пропозиції основних видів цієї продукції і, що важливо, проводити прогнозні розрахунки по всіх складових балансу, враховуючи тенденції виробництва та ціни, які складаються на світовому ринку. Міністерство аграрної політики та продовольства України такої системи до цього часу не має.

30 березня 2011 року Кабінет міністрів України продовжив квотування експорту зерна до 1 липня 2011 року, одночасно збільшивши квоту на кукурудзу на 2 млн тонн.

Щодо розподілу квот

Процедура розподілу квот також було проведено з грубим порушенням законодавства.

Згідно Порядку видачі ліцензії на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції та розподілу квот, затвердженого Постановою № 938, на сайті Мінекономіки 04.11.2010 року було оголошено про повторний прийом заявок, який повинен був закінчитися 18.11.2010 року. Проте, 10.11.2010 року КМУ було прийнято **Постанову №1046 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2010 р. № 938»** (далі за текстом – «Постанова № 1046»), яка набула чинності лише 12.11.2010 року в день її офіційного опублікування в газеті «Урядовий кур'єр».

Постанова № 1046 стала підставою для завершення прийому заявок на одержання ліцензій на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції, оскільки вказаною Постановою Мінекономіки було доручено завершити приймання заявок на отримання ліцензій на експорт сільськогосподарської продукції 12.11.2010 року, а Мінагрополітики, в свою чергу, видати до 12.11.2010 року (включно) суб'єктам господарської діяльності висновки про наявність у них обсягів сільськогосподарської продукції, щодо якої встановлені квоти, та спроможність її експортувати.

Про припинення приймання заявок на одержання ліцензій на експорт суб'єкти господарювання були поінформовані лише в день припинення приймання таких заявок, що унеможливило подання заявок у період з 12 по 18 листопада 2010 року (тобто, у строки, встановлені Мінекономіки).

У відповідності до Наказу Мінагрополітики від 20.10.2010 року № 661 та з дотриманням всіх визначених ним вимог суб'єкти господарювання 12.11.2010 року звернулися до Мінагрополітики для отримання висновків про наявність у них обсягів сільськогосподарської продукції та подальшого звернення з відповідними заявами до Мінекономіки. Однак, Мінагрополітики не видало висновки окремим підприємствам, серед яких, зокрема, дочірні компанії провідних міжнародних корпорацій.

Таким чином, внаслідок прийняття Постанови № 1046 та невідачу висновків Мінагрополітики провідні компанії ринку зерна не змогли взяти участь у розподілі квот, чим були позбавлені права отримати ліцензію та здійснювати експорт. Це свідчить про те, що доступ до квот був організований не прозоро.

Щодо реєстрації зовнішньоекономічних контрактів

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. N 1254 «Деякі питання укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів» з 1 лютого 2011

року митне оформлення продукції, що експортується, здійснюється на підставі зовнішньоекономічних контрактів, укладених та зареєстрованих виключно на Аграрній біржі, або на інших товарних біржах, які сертифіковані в установленому порядку щодо стандартів продажу або поставки біржового товару та яким Аграрна біржа надала право на участь у біржовій торгівлі.

Беручи до уваги той факт, що практично усі основні види сільськогосподарської продукції відносяться до об'єктів державного цінового регулювання (згідно з підпунктом 3.3.1 статті 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»), набуття чинності Постановою, може призвести до монополізації ринку укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів щодо експорту сільськогосподарської продукції, що надасть Аграрній біржі можливість здійснювати контроль над експортом сільськогосподарської продукції.

Монополізація ринку укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів щодо експорту сільськогосподарської продукції Аграрною біржею може створити перешкоди в роботі операторів ринку зерна, призвести до зростання витрат та часу на адміністрування процедури експорту. Крім того, надання виключного права лише Аграрній біржі обмежить права інших бірж, що мають право реєструвати зовнішньоекономічні контракти відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні».

Щодо оподаткування експорту сільськогосподарської продукції

Відбулися також зміни в системі оподаткування експорту сільськогосподарської продукції. Так, Податковим Кодексом України, прийнятим від 2 грудня 2010 року № 2755-VI, тимчасово до 1 січня 2014 року, операції з постачання зернових культур товарних позицій 1001-1008 (крім товарної позиції 1006 та товарної підкатегорії 1008 10 00 00), технічних культур товарних позицій 1205 і 1206, крім їх першого постачання сільськогосподарськими підприємствами - виробниками зазначених товарів, у тому числі операції з імпорту таких товарів, звільняються від оподаткування податком на додану вартість. У разі вивезення в митному режимі експорту операцій з постачання зернових культур товарних позицій 1001-1008 та технічних культур товарних позицій 1205 і 1206, то нульова ставка застосовується до 1 липня 2011 року.

Таким чином, на зернові та олійні культури буде нараховуватися ПДВ лише на етапі першого їх постачання сільськогосподарськими підприємствами (сума ПДВ нараховуватиметься до ціни реалізації, а сальдо ПДВ буде акумулюватися на спеціальному рахунку сільськогосподарського підприємства). Покупці олійних та зернових культур будуть мати нульову ставку вхідного ПДВ. Це дозволить експортерам зернових культур здійснювати свої операції без перерахування ПДВ до бюджету, що відповідно не вимагатиме відшкодування ПДВ з бюджету. Таким чином, зникає головний чинник адміністративного впливу на експортерів, який створював перешкоди до своєчасних розрахунків з бюджетом.

Щодо продовження режиму квотування та розподіл квот у 2011 році

(а) продовження режиму квотування до 31.03.2011 року

Постанова КМУ від 06.12.2010 року № 1182 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2010 р. № 938 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 10.11.2010 р. № 1046» (далі за текстом – «Постанова № 1182») була ухвалена з порушенням Регламенту КМУ та Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», що передбачають надання можливості громадськості внести зауваження та пропозиції до документів КМУ.

Зокрема, 06.12.2010 року на офіційному веб-сайті Міністерства економіки України було оприлюднено для громадського обговорення проект Постанови КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2010 року № 938 та визнання

такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2010 року № 1046».

Вказаним проектом постанови передбачалося:

- продовження квотування окремих видів сільськогосподарської продукції до 31.03.2011 р.;
- збільшення обсягу квоти на пшеницю і суміш пшениці та жита (меслин), полбу з 500 тис. тонн до 1000 тис. тонн;
- збільшення обсягу квоти на кукурудзу з 2000 тис. тонн до 3000 тис. тонн;
- скорочення терміну розподілу квот з 15 до 7 днів.

У відповідності до законодавства України строк для подання зауважень та пропозицій щодо Проекту Постанови не міг складати менше одного місяця. Однак, вже 28 грудня 2010 року Постанова № 1182 від 06.12.2010 року була офіційно оприлюднена в газеті «Урядовий кур'єр».

(б) Розподіл квот відповідно до змін, запроваджених Постановою № 1182

До внесення змін від 28.12.2010 року Постановою № 938 передбачалося, що розподіл квот здійснюється на підставі заявки, поданої Мінекономіки протягом п'ятнадцяти календарних днів після опублікування на офіційному веб-сайті Мінекономіки інформації про початок реєстрації заявок. Відповідно до внесених змін цей термін був скорочений вдвічі – до 7 днів, які припали на святкові дні. Доцільно наголосити, що 1-3, 7 січня 2011 року є вихідними та святковими днями, а робочий день 31 грудня 2010 року був скорочений відповідно до статті 53 Кодексу законів України про працю, що суттєво скоротило термін звернення суб'єктів господарювання до Міністерства аграрної політики і продовольства.

З урахуванням того факту, що Постанова № 1182 була оприлюднена в офіційному друкованому виданні лише 28.12.2010 року, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності були позбавленні можливості скоригувати свої дії у відповідності до запроваджених нововведень.

З огляду на вищесказане, слід підкреслити, що порушення процедури прийняття змін до регуляторного акта щодо розподілу квот обмежило права суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на порушення частини 3 статті 22 Конституції України та статті 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», унеможливило формування сприятливої для ринку зерна інвестиційної, кредитної, податкової, митної політики, викликало розбалансування інтересів суб'єктів господарювання та держави, на порушення норм Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні».

Комісія Мінекономрозвитку і торгівлі на засіданні 11 січня 2011 року повністю розподілила квоти на експорт зерна. Найбільшу квоту отримала держкомпанія "Хліб Інвестбуд". Багато крупних гравців на ринку зерна не отримали квот, зокрема компанія Нібулон, Cargill, Louis Dreyfus, Alfred C. Toepfer, Noble Resources, CHS та Vitalmar Agro (Nidera) та інші.

Внаслідок непослідовної регуляторної політики компетентних органів державної влади не було досягнуто принципу ефективності щодо забезпечення максимально можливих позитивних результатів дії регуляторного акта за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави. Натомість, штучно створені перешкоди унеможливили участь компаній, що здійснювали більшу частину операцій з зерном на ринку, у розподілі квот на експорт зернових.

Щодо законопроекту №8053

У ВР України зареєстровано Законопроект №8053 «Про внесення змін до закону України «Про державну підтримку сільського господарства України (щодо особливостей здійснення експорту об'єктів державного цінового регулювання)» від 2 лютого 2011 року, в якому йдеться про експорт сільськогосподарських товарів, які є об'єктами державного цільового регулювання. Перелік такої продукції щорічно встановлюється Кабінетом

Міністрів з переліку можливих об'єктів державного цінового регулювання: пшениця (тверда та м'яка), суміші пшениці та жита, кукурудза, овес, соя, насіння соняшнику, насіння ріпаку, льону, шишки хмелю, цукор з цукрових буряків, борошно (житне та пшеничне), м'ясо та продукти забійних тварин та свійської птиці, сухе молоко, масло вершкове, соняшникова олія (Ст. 3.3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України №1877- IV від 24 червня 2004 року)

Згідно з законопроектом, експорт соціально значимої с/г продукції може здійснюватися виключно виробниками такої продукції (в межах обсягів власного виробництва) та так званими Державним агентом із забезпечення експорту. Статус державного агента надається Кабінетом Міністрів на конкурсній основі державним підприємствам або приватним підприємствам, в статутному капіталі яких є частка держави. Якщо ці положення набудуть чинності, то приватні компанії повинні будуть або продати частки своїх активів державі, або припинити операції з експорту соціально значимої с/г продукції.

Тож, даний законопроект спрямований на закріплення за державою монополії на експорт сільськогосподарської продукції і його можна розглядати як логічне завершення ланцюжка подій в аграрному секторі впродовж останнього року: створення державної зернової корпорації, запровадження експортних квот на зерно та суттєві порушення при їх розподілі, введення вимоги реєстрації експортних контрактів на державній аграрній біржі, завершуються зростанням адміністративного контролю та зменшення конкуренції на ринку.

Втім, такі дії влади, можуть мати позитивний результат лише в короткостроковій перспективі (у вигляді тимчасового зниження внутрішніх цін на продукцію), але у довгостроковій перспективі це значно поглибить проблему. Відомо, що обмеження експорту не стимулюють розвиток виробництва, знижують закупівельні ціни для виробників, а отже сприяють відтоку інвестицій з сектору.

Зниження внутрішніх цін на зерно внаслідок введення квот вплине на зниження його врожаю в майбутньому, а зниження пропозиції зерна призведе до зростання цін на нього.

Див. також у додатку 3. Обмеження на експорт зерна і заходи протидії

Щодо законопроекту №8163

У новому варіанті документа будуть враховані інтереси всіх учасників ринку, обіцяють чиновники. В даний час законопроект № 8163 «Про внесення змін до закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»(щодо експорту зерна за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) доопрацьовується з залученням виробників зерна, громадських і професійних організацій для врахування інтересів всіх учасників ринку. Про це йдеться в листі Мінагропрода України від 23 березня у відповідь на звернення Української зернової асоціації.

У міністерстві вважають, що даний законопроект покликаний створити умови для здійснення зовнішньоекономічних операцій на ринку зерна господарюючими суб'єктами, які здійснили авансові платежі в розмірі не менш ніж 50% ціни відповідної продукції.

«Це дозволить залучити у виробництво сільгосппродукції додаткові фінансові ресурси, які спрацюють як в інтересах сільгоспвиробників, так і в інтересах експортерів, оскільки забезпечать стабільно ефективне використання потенціалу українського агровиробництва, збільшення обсягів виробництва зерна і нарощування експортного потенціалу галузі, а на цій основі - забезпечення комерційних інтересів зернотрейдерів », - наголошується в листі Мінагропрода.

У листі міністерства також повідомляється, що законопроект № 8053 «Про внесення змін до закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (щодо особливостей здійснення експорту об'єктів державного цінового регулювання) за

результатами розгляду на комітеті ВР України з питань аграрної політики та земельних відносин підтриманий не був.

Щодо законопроекту №8324

У Верховній Раді України зареєстрований законопроект щодо розподілу квот, встановлених Кабінетом міністрів України на зерно та продукти його переробки, шляхом продажу квот на аукціонах.

Так проект закону "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення державної підтримки розвитку сільського господарства" (№ 8324 від 01.04.2011 р.), ініційований народним депутатом від фракції ПР Григорієм Калетніком, пропонує врегулювати на законодавчому рівні питання щодо продажу квот встановлених Кабінетом міністрів України на зерно та продукти його переробки з аукціонів.

Даний законопроект доповнює статтю 10 закону "Про зерно та ринок зерна в Україні" наступним змістом: "Державне регулювання ринку зерна Кабінет міністрів України здійснює шляхом застосування режиму ліцензування експорту (імпорту) зерна і продуктів його переробки, у тому числі через встановлення квот (кількісних або інших обмежень), розподіл яких здійснюється шляхом продажу на аукціонах. Кошти, отримані від реалізації квот на аукціонах, направляються на підтримку сільського господарства".

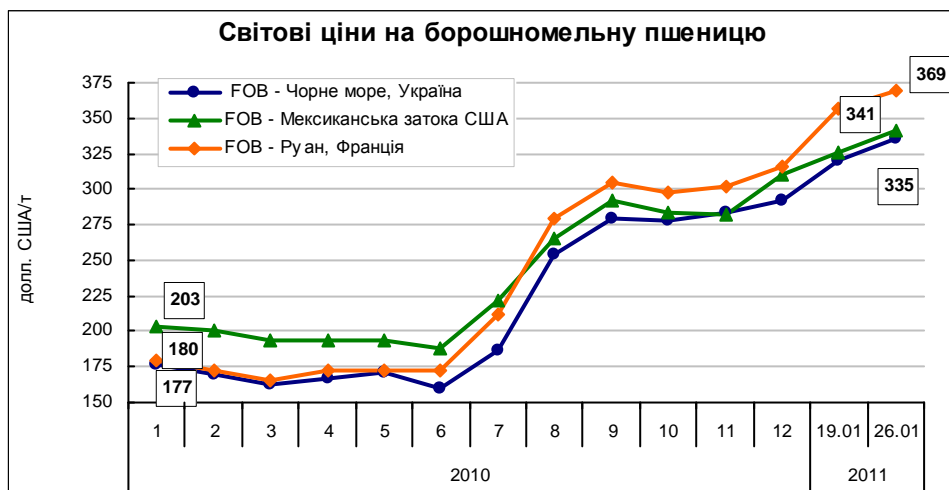
Щодо регулювання експорту насіння соняшнику

Що стосується регулювання експорту насіння соняшнику, то в Україні діє **Закон України від 10.09.99 № 1033-XIV „Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур”**, яким встановлено ставки вивізного (експортного) мита на насіння льону, соняшнику та ріжю. Згідно даного Закону, починаючи з 1 січня 2009 року, що настав після вступу України до Світової організації торгівлі, передбачено щороку зменшення ставки вивізного мита на 1 відсотковий пункт до значення 10 відсотків. У зв'язку з цим експорт з України зазначених в статті 1 Закону України від 10.09.99 № 1033-XIV насіння деяких видів олійних культур з 1 січня 2009 року обкладається за ставками вивізного мита – 13% (у відсотках митної вартості товару), з 2010 року -12%, а з 2011 – 11%.

2. Цінова кон'юнктура ринку зернових: пшениці, кукурудзи, ячменю

Аналіз динаміки світових цін. Починаючи з червня 2010 року спостерігається суттєве зростання світових цін на зерно. Основними факторами, які впливають на розвиток світової торгівлі зерном та будуть мати вплив у майбутньому є:

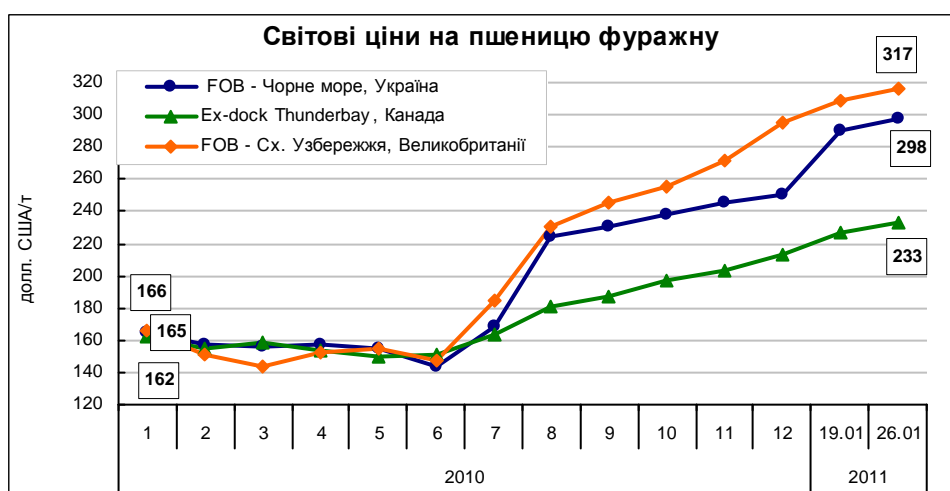
- поступове відновлення світової економіки від наслідків економічної кризи;
- відновлення високих темпів зростання економік країн, що розвиваються, насамперед Китаю та Індії, а також відновлення економічного зростання в країнах СНД;
- перманентне збільшення населення Землі, а також повернення світу до стійкого збільшення доходів підтримає довгострокову тенденцію зростання попиту на продукти харчування та збільшення світової торгівлі сільськогосподарськими товарами.

Джерело: Держзовнішінформ

Рисунок 1. Світові ціни на борошномельну пшеницю

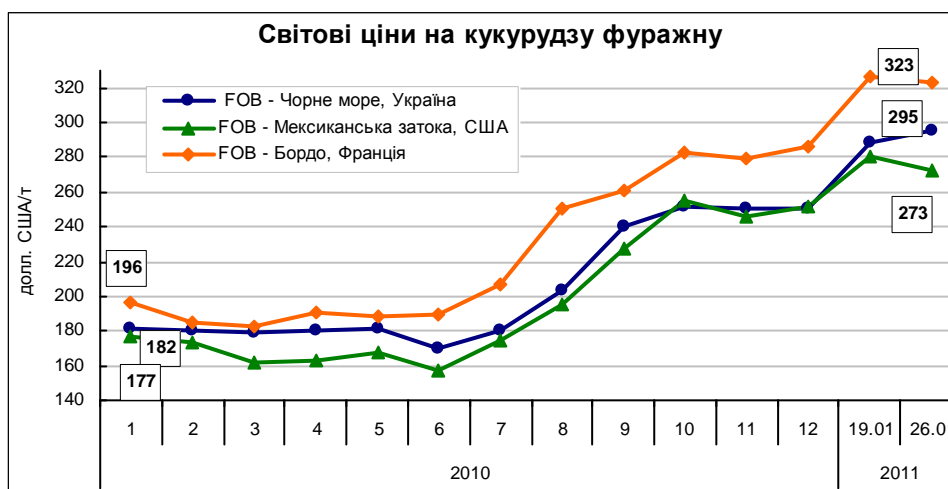
Протягом січня 2010 – січня 2011 років світові ціни на борошномельну пшеницю на умовах FOB зросли від 67% (мексиканська затока) до 100% (Руан, Франція). В портах Чорного моря ціни зросли на 89%.

Джерело: Держзовнішінформ

Рисунок 2. Світові ціни на пшеницю фуражну

Трохи нижчими темпами зростали світові ціни на фуражну пшеницю (саме в цьому сегменті працюють українські експортери). В Чорноморських портах України протягом січня 2010- січня 2011 рр. ціни на фуражну пшеницю зросли на 56%. Обмеження експорту пшениці, встановлені Постановою № 938, переслідували мету знівелювати зростання цін для внутрішніх споживачів.

Джерело: Держзовнішінформ

Рисунок 3. Світові ціни на кукурудзу фуражну

Значним було зростання цін на кукурудзу. В українських портах Чорного моря ціна протягом січня 2010 – січня 2011 рр. зросла на 65%. На жаль, українські виробники кукурудзи не змогли сповна скористатися сприятливою ринковою кон'юнктурою світових ринків. Рішення щодо обмеження експорту кукурудзи визвало найбільшу критику учасників ринку. З лютого 2001 року з'явився проект постанови Кабміну "Про внесення зміни в додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2010 р. № 938", яким позицію "кукурудза 1005 90 00 00 3000" пропонується виключити із режиму квотування.

Аналіз експортних цін та обсягів. В Україні внутрішнє споживання зерна щорічно становить 50-80% від загальних обсягів виробництва. За таких умов експорт став основним елементом, що регулює баланс ринку зернових культур, внаслідок чого Україна встала на шлях експортно-орієнтованої країни.

В цілому, за останні 10 років Україна стала одним з найбільших світових експортерів зернових. У 2008/2009 МР Україна експортувала 24,7 млн. т зерна й увійшла в трійку лідерів серед країн-експортерів. У 2009/10 МР обсяги експорту зернових скоротилися порівняно з попереднім сезоном на 15,5% до 20,9 млн. т. У 2010/11 МР експорт зерна скоротиться до 13-15 млн. тонн через скорочення валового збору зернових та введення квотування його експорту у жовтні 2010 р.

В Україні основну частку експорту зернових культур традиційно займають пшениця, ячмінь і кукурудза – 96–99%. В 2008/2009 МР експорт пшениці і ячменя збільшився відповідно в 14,1 і в 6, 1 раз у порівнянні з попереднім роком внаслідок скасування експортних квот. Експорт кукурудзи збільшився за даний період в 2, 4 рази й склав 5,02 млн. т.

Таблиця 1. Україна: експорт зернових по культурах, 2004/05-2009/10 МР, тис. т

Культура	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2009/10 до 2008/09, %
Зернові культури - всього	13205,8	9794,4	4157,4	24739,9	20902,1	84,5
в т ч:						
пшениця	6441,5	3299,2	895,1	12637,2	9157,7	72,5
жито	68,8	2,3	0,1	5,7	55,1	966,6
ячмінь	3902,7	5155,1	1037,3	6334,2	6232,7	98,4
овес	0,7	1	23,9	6,2	16,3	263,7
кукурудза	2582,3	1027,3	2077,5	5497,1	5071,9	92,3
просо	32,4	8,3	13,5	36,3	58	159,9
інші	177,4	301,2	110	223,1	310,3	139,1

Джерело: Держкомстат

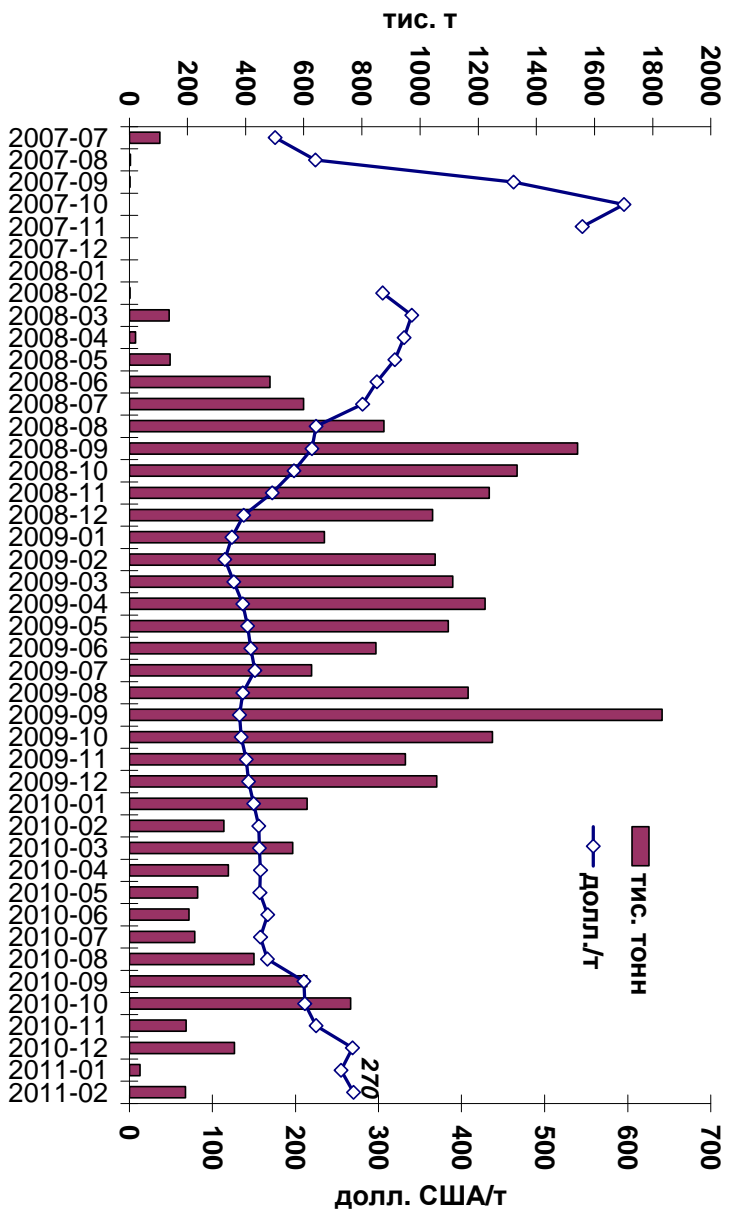
Оскільки Україна є експортно-орієнтованою країною, тенденції світового ринку зерна мають істотний вплив на український ринок.

Експортні ціни на зернові культури й продукти їх переробки залежать, насамперед, від світової кон'юнктури, внутрішньої пропозиції та попиту, валютних курсів і експортних обмежень (мити, квоти, індикативні ціни).

Світова кон'юнктура складається із світових цін на зерно, його фактичного виробництва й споживання, прогнозів урожаю зернових культур тощо. У свою чергу, світові ціни на зерно визначаються пропозицією експортерів і попитом імпортерів, введенням експортно-імпортних обмежень, а також цінами на енергетичному ринку.

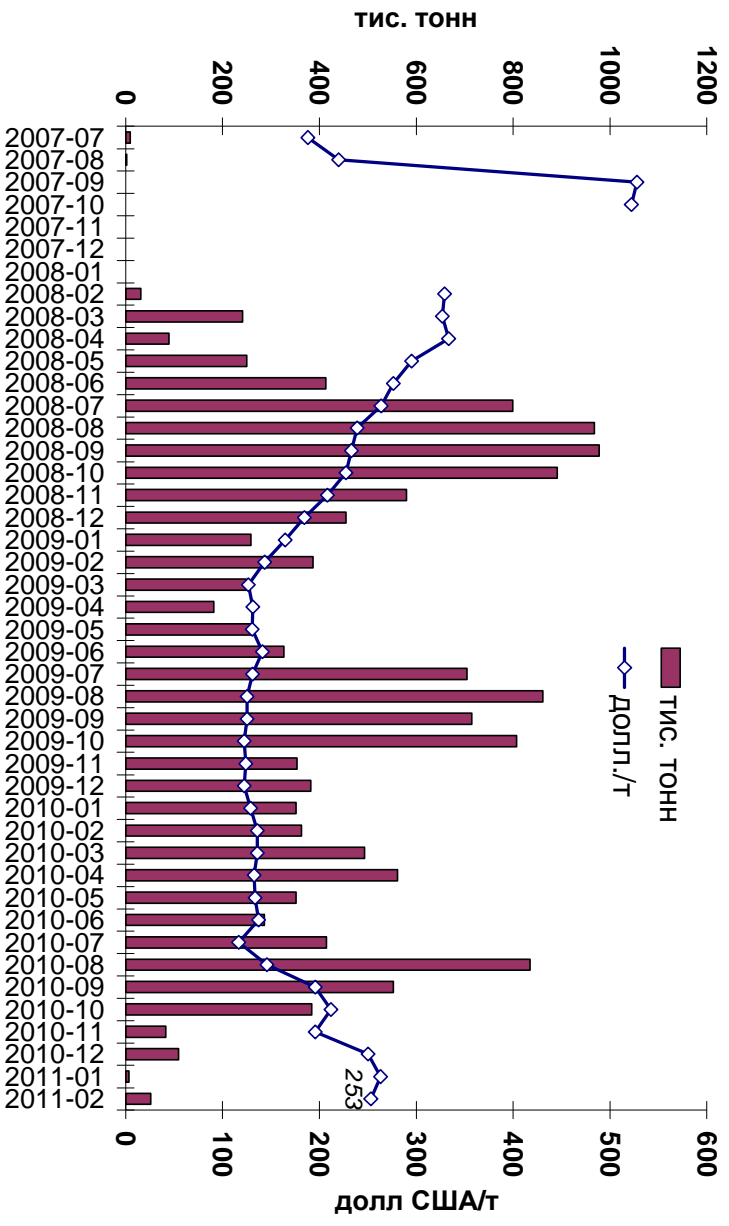
Представлені на серії графіків динаміка обсягів експорту з України та середні експортні ціни на пшеницю, ячмінь, кукурудзу наочно демонструють значні коливання як обсягів експорту, так і світових цін протягом 2007/08 -2010/11 МР. Також наочно представлені періоди застосування обмежень або заборон експорту зернових.

Продемонстрована нестабільність в експортному сегменті зернового ринку не сприяє закріпленню позицій країни на світових ринках і авторитету надійного постачальника серед торговельних партнерів.

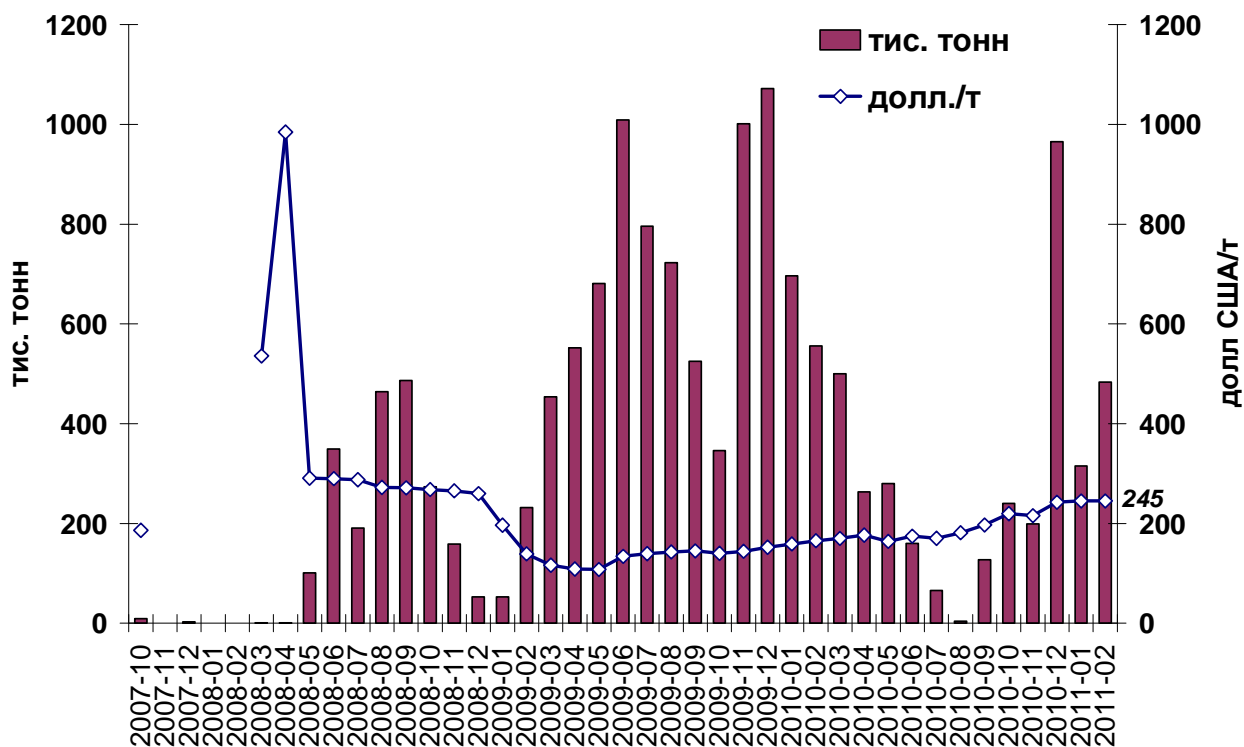
Джерело: Держкомстат

Рисунок 4. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на пшеницю, 2007/08 - 2010/11 МР

Джерело: Держкомстат

Рисунок 5. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на ячміннь, 2007/08 - 2010/11 МР

Джерело: Держкомстат

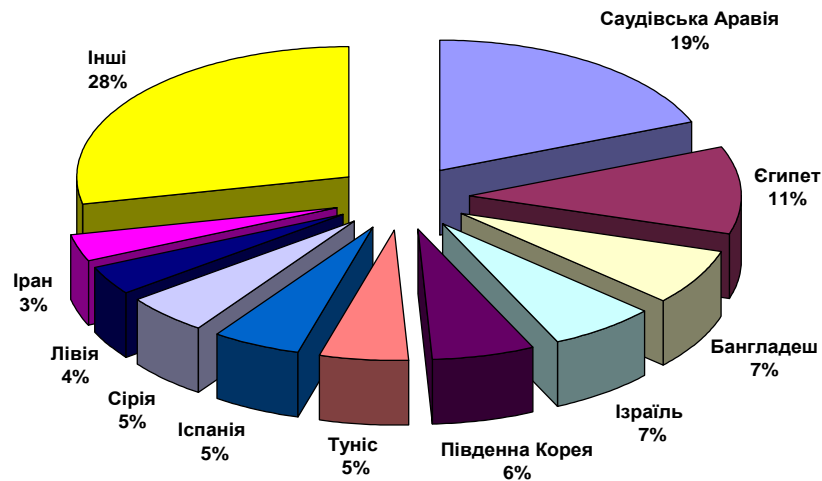
Рисунок 6. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на кукурудзу, 2007/08 -2010/11 МР

Структура та географія експорту. Основними напрямками експорту вітчизняних зернових є країни Азії, Африки, Європейського союзу й СНД.

У 2008/09 МР у порівнянні з 2007/08 МР збільшилися обсяги експорту зерна в Іспанію – на 3,02 млн. т або в 26, 2 рази, у Саудівську Аравію – на 2,07 млн. т або в 5, 0 рази, у Єгипет – на 2,04 млн. т або в 22, 6 рази, в Іран – на 2,09 млн. т або в 44, 8 рази, у Бангладеш – на 1,08 млн. т або в 21, 3 рази.

Лідером у закупівлях українського зерна у 2008/09 МР стала Іспанія, на долю якої припало 12,6% усього українського експорту зернових сезону (або 3,14 млн. т). Другу позицію в рейтингу країн-імпортерів українського зерна зайняла, як і в попередньому сезоні, Саудівська Аравія – 10,4 % (або 2,59 млн. т). У п'ятірку лідерів увійшли також Єгипет – 8,6%, Іран – 8,6% і Сирія – 6,4%.

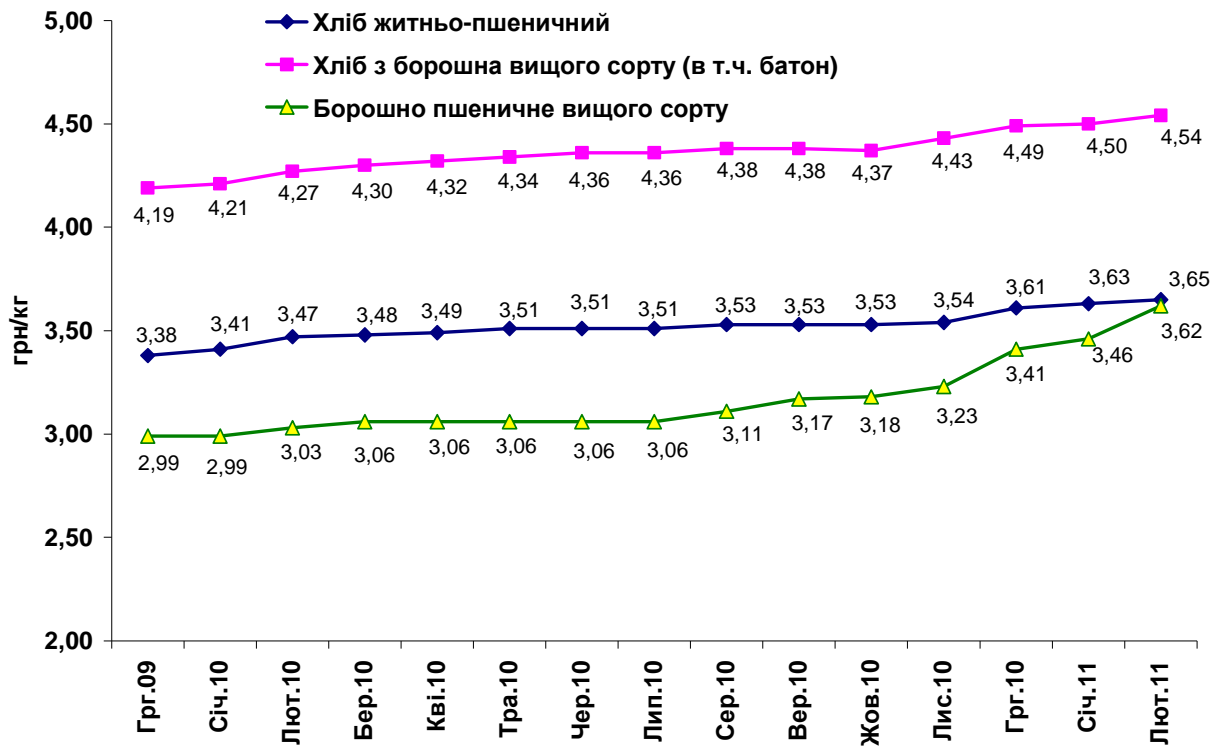
За результатами 2009/10 МР основними покупцями українського зерна стали: Саудівська Аравія – 18,7%, Єгипет – 11,6%, Бангладеш – 6,7, Південна Корея – 6,1%. Питома вага лідера торішнього сезону - Іспанії склала 5,2% і сьоме місце у рейтингу країн-імпортерів українського зерна. У 2009/10 МР у порівнянні із попереднім сезоном обсяги експорту зерна в Саудівську Аравію збільшилися на 51,5%, у Єгипет – на 7,5%, у Бангладеш – на 23,7%.

Джерело: Держкомстат

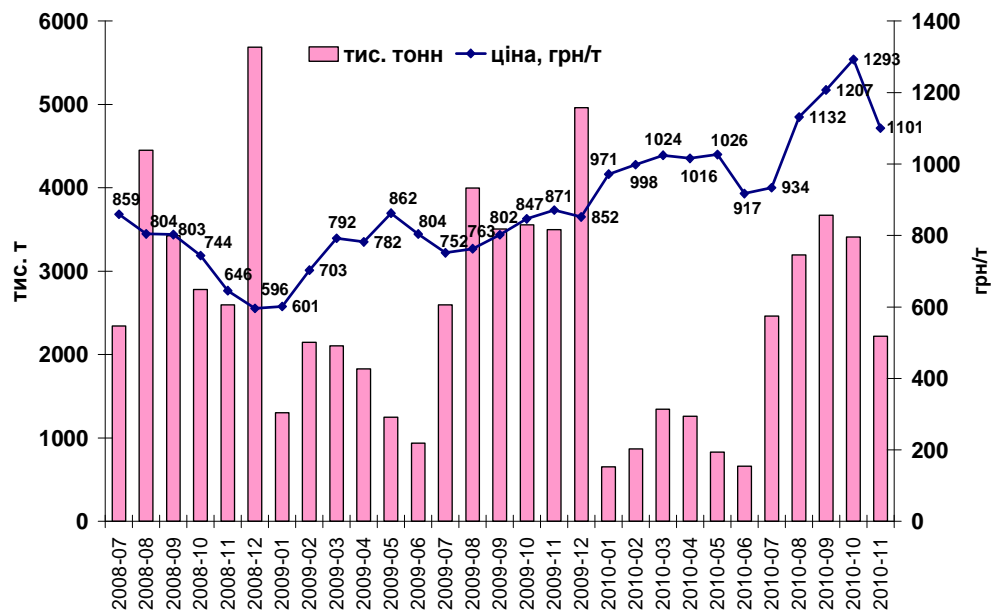
Рисунк 7. Структура географії експорту зерна, 2009/10 МР

Оцінка результативності обмежень експорту, втрат експортерів і сільгоспвиробника. Представлена у серії наступних графіків цінова динаміка демонструє результативність адміністративного регулювання цін продуктового ланцюга «пшениця – борошно- хліб». Причому, адміністративне регулювання не обмежувалося експортними квотами, а включало обмеження рентабельності виробництва у хлібопекарській галузі. Слід відзначити, що завдяки адміністративним обмеженням на внутрішньому і зовнішньому ринках мету регулювання було досягнуто - вдалося уникнути різкого зростання цін на хліб для населення. Однак ціною такого регулювання стала дестабілізація ринку зерна та продуктів його переробки, яка обернулася втратами прибутків сільськогосподарських виробників, зернотрейдерів, борошномельних та хлібопекарських підприємств, недоотриманням державою коштів від експорту, втратою завойованих у попередні роки позицій на світових ринках.

Джерело: Держкомстат

Рисунок 8. Оперативні дані про середні рівні роздрібних цін на хлібобулочні вироби, що реалізуються підприємствами роздрібної торгівлі по Україні за 2010 рік

Джерело: Держкомстат

Рисунок 9. Динаміка внутрішніх цін реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами, 2008/09-2010/11 МГ

За рахунок введення експортних квот на зерно ціни на внутрішньому ринку, починаючи з кінця жовтня 2010 року знизилися, що позначилося на зниженні доходів сільськогосподарських товаровиробників. За нашими розрахунками, для сільськогосподарських товаровиробників втрати від зниження середніх цін на зернові культури складуть мінімально 1,0 млрд. грн. (200 грн./т x 5 млн. тонн зерна). Для експортерів зерна втрати від запровадження обмежень на експорт складуть 2,0 млрд. грн. (5 млн. тонн зерна x 400 грн./т). Більше того, проблеми неефективності ринку зерна та продуктів його переробки вирішені не були, вони були лише відкладені на майбутнє. Натомість, системним вирішенням проблеми є заміна адміністративних важелів на ринкові – інтервенції державних агентів на ринку та грошова (продуктова) допомога малозабезпеченим верствам населення.

3. Цінова кон'юнктура ринку олійних: насіння соняшнику, соняшникова олія

Аналіз експортних цін на олію та насіння соняшнику (з виділенням в ціні експортного мита). У пострадянські часи Україна активно експортувала значні обсяги насіння соняшнику, у той час як це значно обмежувало розвиток вітчизняної олієпереробної галузі.

Говорячи про експорт українського насіння соняшнику, слід відзначити, що за останні чотири сезони з урахуванням умов експортних обмежень, їх поставки за кордон досягають не більш 2-6% від зібраного врожаю. У 2007/08 МР спостерігається спад експорту соняшнику на 79%, до 72,2 тис. т, що вдвічі нижче показника 2005/06 МР. Зниження обсягів експорту у 2007/08 МР відбулося у зв'язку із прийняттям Постанови Кабінету міністрів (№189 від 12.03.2008) «Про затвердження обсягів квот на олію соняшникову й насіння соняшнику, експорт яких підлягає ліцензуванню до 1 липня 2008 р., і порядку видачі ліцензій» про введення квот на насіння соняшнику, а також через високі внутрішні ціни. У 2009/10 МР обсяг експорту насіння соняшнику склав 349,2 тис. т.

Прорив для української переробної промисловості відбувся після введення експортного мита на насіння соняшнику в розмірі 23% від митної вартості в 1999 році. Це стало початком переорієнтації олієжирової промисловості України із сировинного експорту насіння на торгівлю продуктом більш високого рівня переробки – соняшnikовою олією. З тих пір олієжирова промисловість країни розвивається саме в цьому напрямку, плодами чого стало досягнення Україною статусу одного з лідерів у торгівлі соняшnikовою олією у світі. У процесі приєднання до СОТ Україна повинна скорочувати експортне мито щорічно на 1%, і починаючи з 16% в умовах приєднання повинна досягтися 10%. Ставка мита у 2011 році становить 11%.

Протягом останніх років українська промисловість робить учетверо більше соняшnikової олії, ніж споживає Україна. Таким чином, близько 70% виробленого продукту йде на експорт уже кілька сезонів поспіль. Україна реалізує олію в більш ніж 80 країн світу.

У 2008/09 МР обсяги експорту рослинної олії в натуральному виразі були максимальні за останні 20 років. У порівнянні з 2007/08 МР ріст склав близько 46,2%, до 2,33 млн. т. У 2009/10 МР даний показник збільшився ще на 16% до значення 2,7 млн.т.

Традиційно більшу частину експорту становить соняшnikова олія – трохи більше 93% за результатами 2008/09 МР і 94% за результатами 2009/10. Обсяг експорту цього продукту склав у 2009/10 МР близько 2,6 млн. т, що на 17,2% більше в порівнянні з попереднім роком (2,2 млн. т в 2008/09 МР).

Таблиця 2. Україна: експорт насіння олійних, по культурах, 2005/06-2009/10 МГ, тис. тонн

<i>Культура</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2009/10 до 2008/09, %</i>
Всього товарних культур	847,8	1570,7	1775,3	3260,7	2488,1	76,3
в т ч:						
Насіння соняшнику	220,0	337,4	71,3	773,2	349,2	45,2
Насіння ріпаку	356,9	750,9	1495,4	2156,6	1787,0	82,9
Соя	219,8	419,9	190,0	279,8	272,2	97,3
Інші (товарне насіння)	51,1	62,5	18,7	51,1	79,6	155,8

Джерело: Держкомстат

Таблиця 3. Україна: експорт рослинної олії, 2005/06-2009/10 МГ, тис. т

<i>Товар</i>	<i>Обсяг, тис. т</i>					<i>Частка, %</i>		<i>2009/10 до 2008/09, %</i>
	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009 /10</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	
Соняшникова олія	1568,2	1833,2	1342,6	2176,6	2551,4	93,3	94,2	117,2
Ріпакова олія	19,4	20,2	39,8	36,4	1,5	1,6	0,1	4,1
Соева олія	7,7	9,3	8,5	28,2	45	1,2	1,7	159,5
Тропічна олія*	0,6	118,5	191,7	84,7	100,8	3,6	3,7	119
Інша рослинна олія**	11,9	17,2	13,5	7,2	8,9	0,3	0,3	123,7
Всього рослинна олія	1607,9	1998,3	1596,3	2333,2	2707,7	100	100	116
<i>* - включають тропічні олії та їх фракції (олія та жири гідрогеніровані не включаються)</i>								
<i>** - включають кукурудзяне, льону, гірчичне, оливкове, арахісове та ін. рослинні олії</i>								

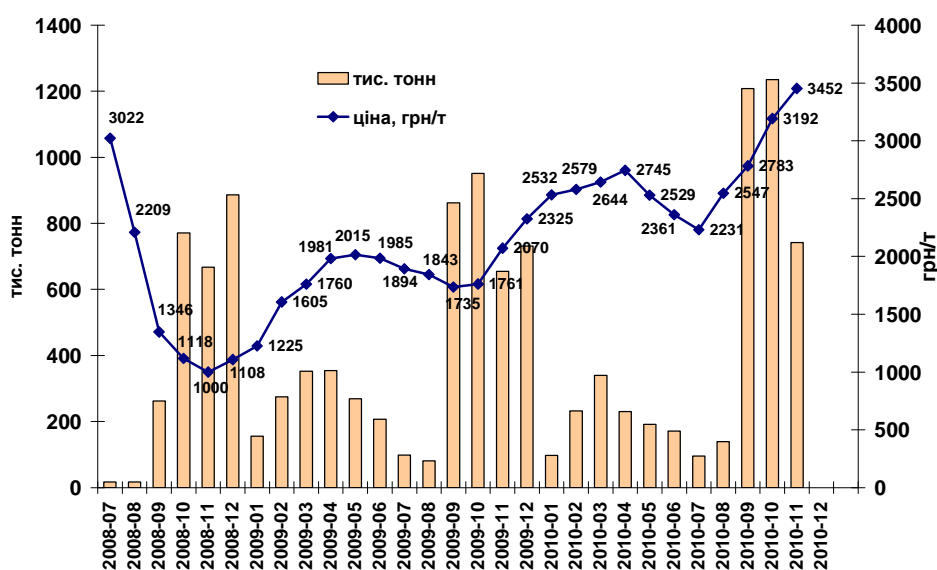
Джерело: Держкомстат

Специфіка ціноутворення на українському ринку олійних культур полягає в сезонних коливаннях цін і тісному їхньому взаємозв'язку зі світовими коливаннями, як у цілому на олійні культури, так і рослинні олії (соеве, пальмове, соняшникове, ріпакове), що пояснюється можливістю альтернативного заміщення даних продуктів. Світова кон'юнктура на ринку продукції олійних культур значною мірою визначається цінами на продукти соєвого комплексу. Крім того, вартість олії з певної культури залежить від цін на олії альтернативних олійних культур, від фактичного виробництва й споживання певної культури, прогнозів урожаю олійних культур, введення експортно-імпортних обмежень тощо. Значний вплив на ринок мають ціни на енергетичному ринку.

Експортна ціна на соняшник, сою й ріпак, і продукти їх переробки в Україні залежить, насамперед, від світової кон'юнктури, внутрішньої пропозиції та попиту, валютних курсів і експортних обмежень (мито, квоти, індикативні ціни).

Якщо говорити про експортну вартість ріпакової олії, то крім зазначених факторів, на неї в Україні впливає попит на ринку біодизеля Європи, вона залежить від політики держав, де ця галузь розвинена найбільше, наприклад, Німеччини.

Оскільки українська олієжирова промисловість – експортноорієнтована галузь, цей факт, як правило, визначає ціноутворення всередині країни. Виключенням є ціни на насіння соняшнику. Вони найменш чутливі до світового ринку через значний адміністративний вплив у країні, завдяки чому більша частина соняшнику реалізується на вітчизняному ринку (лише 2-7% поставляється за кордон). Визначальними факторами зміни внутрішніх цін на соняшник виступають обсяг пропозиції (сума виробництва, імпорту й запасів), внутрішні потреби переробників, ціни на соняшникову олію.

Джерело: Держкомстат

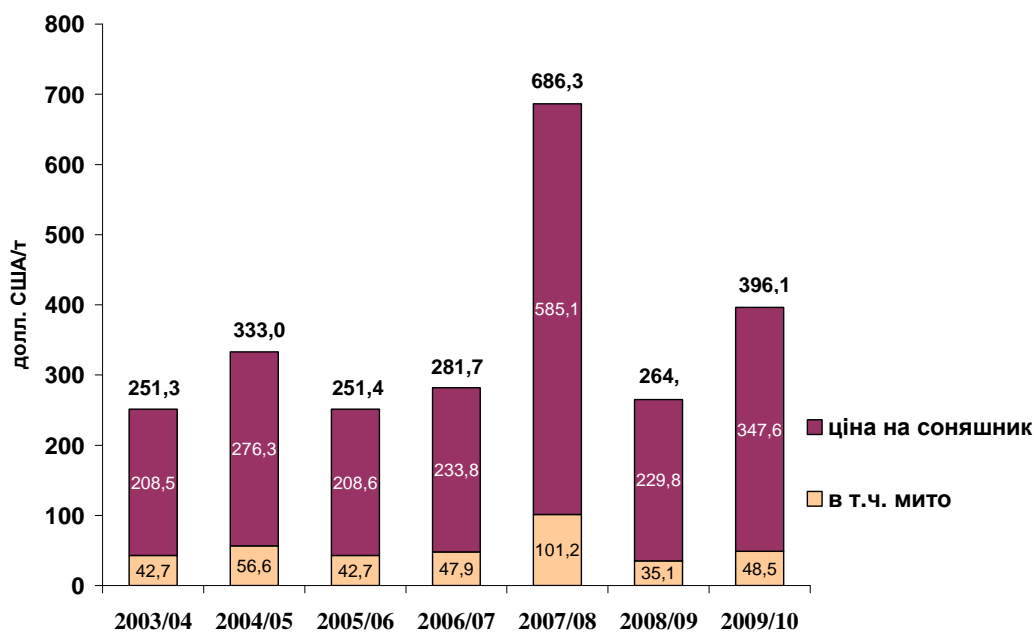
Рисунок 10. Динаміка внутрішніх цін реалізації насіння соняшнику сільськогосподарськими підприємствами, 2008/09-2010/11 МГ

Для сільськогосподарських товаровиробників нинішній маркетинговий період є сприятливим за ціною на насіння соняшнику. Деякі експерти ринку пояснюють стрімкий ріст цін на насіння соняшнику також тим фактом, що сільськогосподарські товаровиробники навчилися перекладати ризики з однієї культури на іншу. У випадку зниження цін на зернові культури, вони підняли ціни на насіння соняшнику на внутрішньому ринку, що також позначилося на підвищенні цін на насіння соняшнику та на олію соняшникову на зовнішньому ринку.

Експортні поставки насіння також позначаються на внутрішніх цінах, особливо, коли на світовому ринку ціни суттєво перевищують пропоновані закупівельні ціни українськими переробниками. Проте, експорт із України жорстко регулюється державою, і ціни на насіння соняшнику чутливі до змін тарифного регулювання (експортна/імпортне мито, індикативні ціни), нетарифних обмежень (введення квот, наприклад), фіксації мінімальних закупівельних цін і т.д.

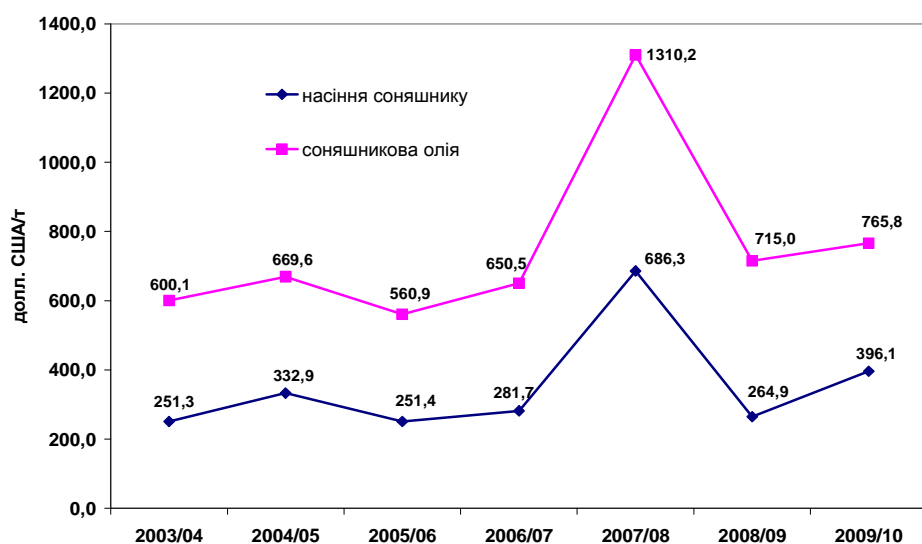
Інші олійні культури та продукти їх переробки орієнтуються на світові тенденції. Як наслідок, внутрішня ціна формується залежно від обсягів експорту, валютних курсів. Ще враховуються фактори, такі як пропозиція на внутрішньому ринку, обсяги споживання як для подальшої переробки, так і кінцевими споживачами (відповідно залежить від доходів населення), ціни на товари-замінники (застосовуються в промислових масштабах).

Адміністративне регулювання теж впливає за допомогою встановлення експортних та імпортних мит, квот на вивіз продукції, а також шляхом фіксування норми прибутковості від продажів олії на внутрішньому ринку, антимонопольних розглядів тощо. У підсумку, якщо ціни на олію збільшуються, то ціни на насіння ростуть.

Джерело: Держкомстат

Рисунок 11. Динаміка експортних цін на насіння соняшнику, 2003/04-2009/10 МГ, \$/т

Джерело: Держкомстат

Рисунок 12. Динаміка експортних цін на насіння соняшнику та соняшникової олії, 2003/04-2009/10 МГ, \$/т

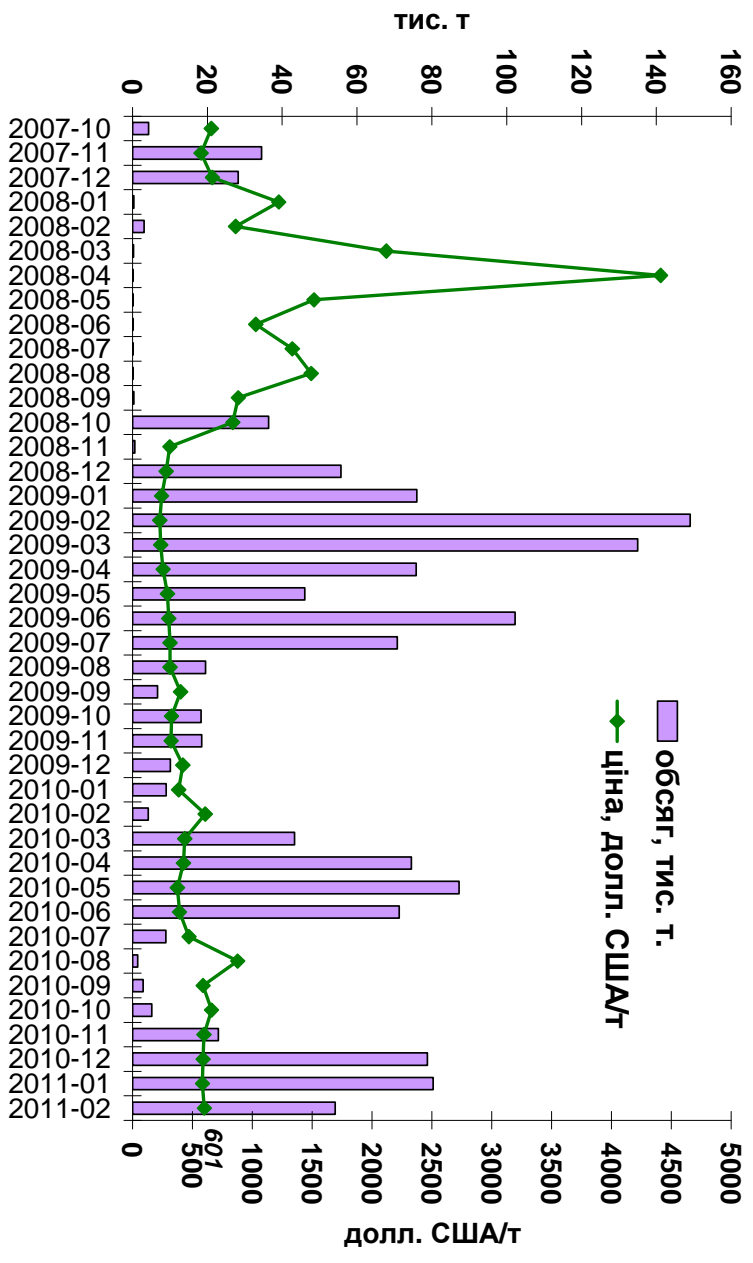
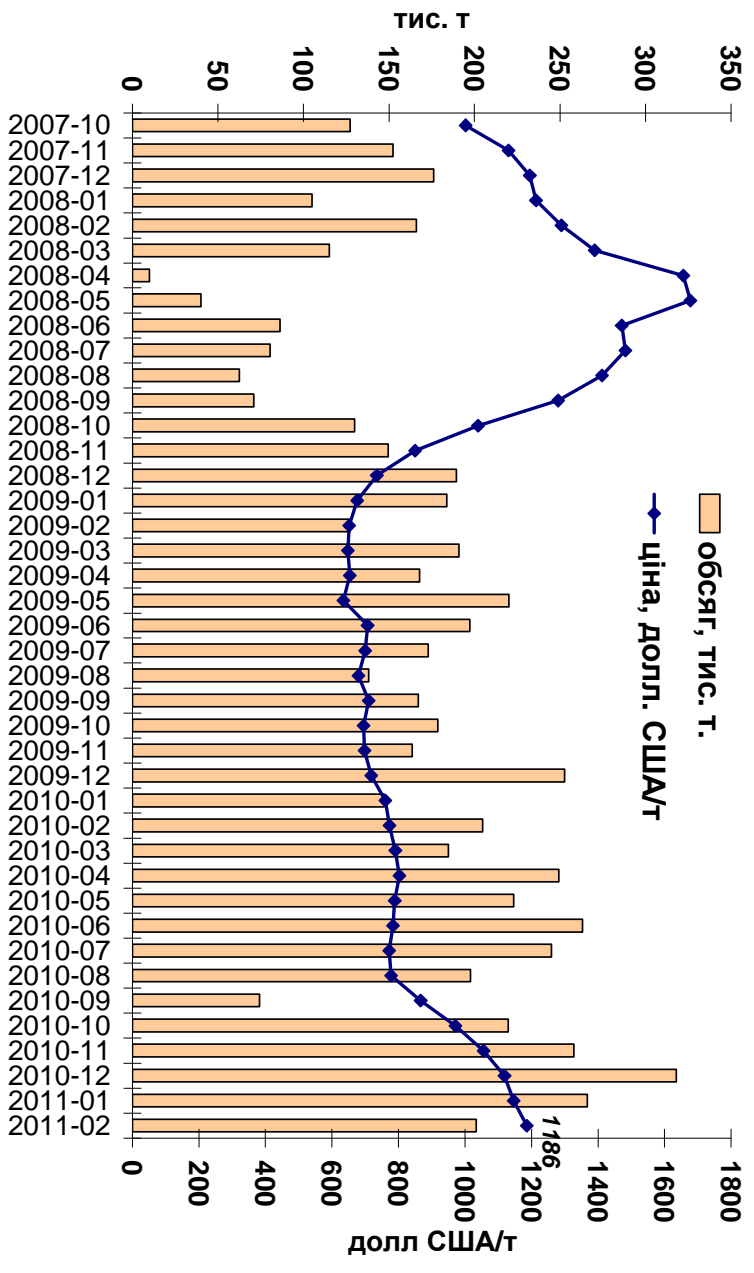

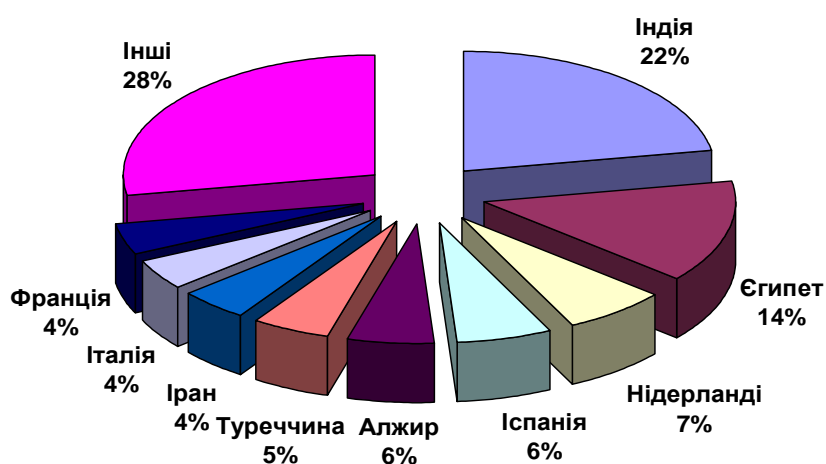
Рисунок 13. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на соняшник, 2007/08 -2010/11 МР

Джерело: Держкомстат

Рисунок 14. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на соняшникову олію, 2007/08 - 2010/11 МР

Структура і географія експорту соняшникової олії. Ситуація на ринку сирової соняшникової олії у 2008/09 МР кардинально змінилася через збільшення попиту одного з найбільших світових споживачів олії – Індії. Приблизно половина вивезеного обсягу цього продукту у 2007/08 МР припадало на Нідерланди й Туреччину. При тому, що в 2007/08 МР Індія практично не здійснювала закупівель в Україні, у 2008/09 МР вона стала найбільшим покупцем української сирової соняшникової олії. Так, 23% обсягу цього виду продукції у 2008/09 МР було експортовано в Індію, а за результатами 2009/10 МР даний показник склав майже 24%. Таким чином, у 2009/10 МР в Індію було поставлено 565,8 тис. тонн соняшникової олії (сирової). Причинами збільшення попиту цього великого покупця стали скасування ввізного мита на сирю соняшникову олію й введення 20% імпортного мита на соєву олію. За результатами 2009/10 МР 68% насіння соняшника було вивезено до Туреччини.

Джерело: Держкомстат

Рисунок 15. Структура географії експорту соняшникової олії, 2009/10 МР

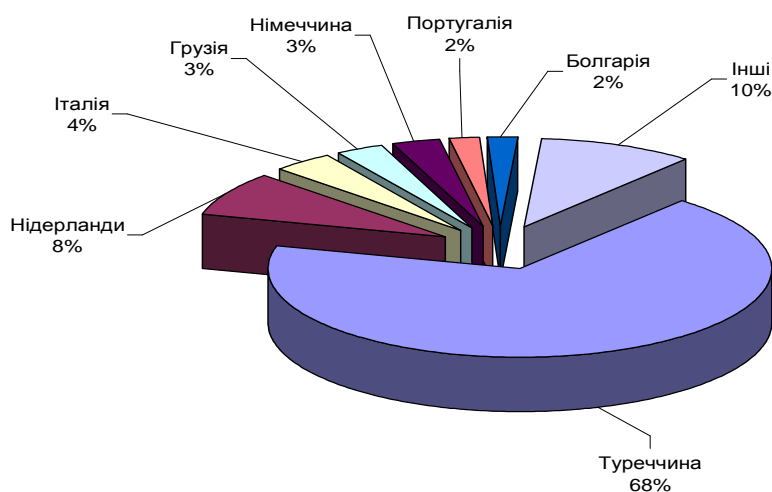

Рисунок 16. Структура географії експорту насіння соняшнику, 2009/10 МР

Вплив світових цін на внутрішні ціни. Після стрімкого падіння цін на насіння соняшнику у 2008 році, почалося їх поступове зростання. Темпи зростання цін на соняшник та соняшникову олію помітно збільшилися з червня 2010 року.

Основними факторами, які впливають на розвиток світової торгівлі сільськогосподарської продукції, в т.ч. соняшнику та соняшникової олії на даний час та будуть впливати у майбутньому:

- поступове відновлення світової економіки від наслідків економічної кризи;
- відновлення високих темпів зростання економік країн, що розвиваються, насамперед Китаю та Індії, а також відновлення економічного зростання в країнах СНД;
- перманентне збільшення населення Землі, а також повернення світу до стійкого збільшення доходів підтримає довгострокову тенденцію зростання попиту на продукти харчування та збільшення світової торгівлі сільськогосподарськими товарами.

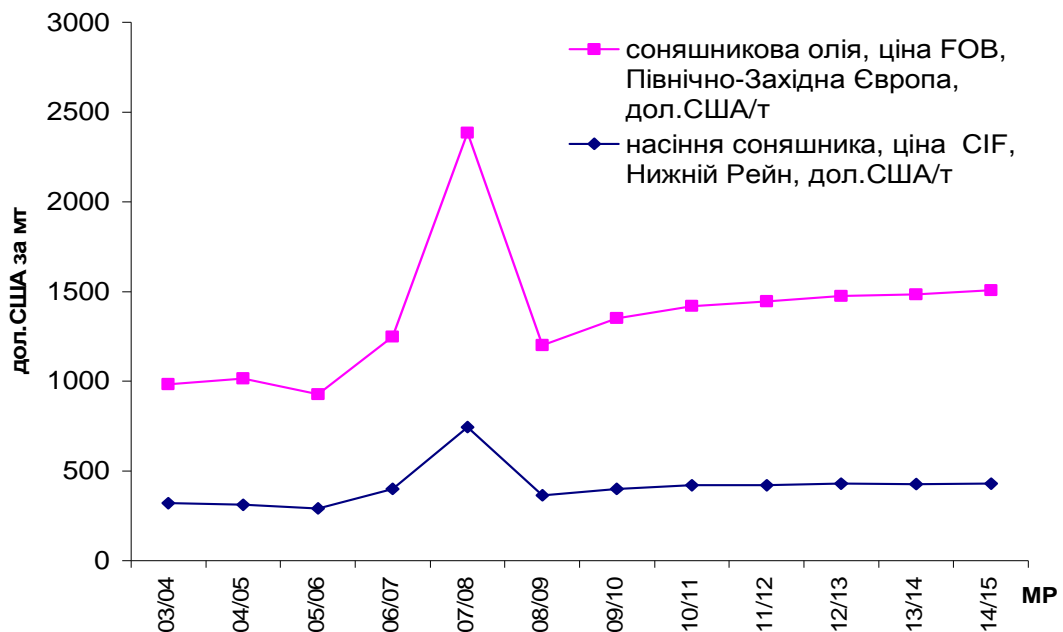

Рисунок 17. Динаміка і прогноз світових цін на насіння соняшника та соняшкову олію, 2003-2015, дол.США за МТ

Джерело: FAPRI 2010 U.S. and World Agricultural Outlook:
<http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2010/tables/1CommodityPrices.xls>

Для експортоорієнтованих галузей рівень світових цін визначає стратегію реалізації насіння соняшника – або на експорт, або на внутрішнє проміжне або кінцеве споживання. В умовах, коли залежність від світових цін є визначальною для внутрішнього ринку, експортне мито виконує функцію стримування рівня цін реалізації насіння соняшника виробниками, забезпечення розвитку переробної промисловості країни і стабілізації споживчих цін на олію на внутрішньому ринку.

Світові ціни на насіння соняшника після піку зростання у 2007/2008 році знизилися на 50% у 2008/09 році і опустилися нижче цін на сою та ріпак (така ситуація спостерігалася вперше протягом періоду від 1996/97 рр.). Надалі світові ціни на насіння соняшника відновили свої позиції відносно цін на сою та ріпак. Ціна на соняшникову олію також знизилася на 49% у 2008/09 році, проте надалі у 2009/10 відновилася і утримується на рівні, близькому до ціни інших олій. Зменшення цін протягом цього періоду експерти пов'язують з економічною кризою та зростанням обсягів пропозиції на світових ринках.

Експерти FAPRI прогнозують, що у 2019/20 МР Україна забезпечить 67% світової торгівлі насінням соняшника, на той час як її найближчий конкурент Аргентина, навпаки, збільшить внутрішню переробку. Вже зараз понад 95% насіння соняшника, що виробляється в Аргентині, переробляється на її експортоорієнтованих підприємствах. Як і Україна, Аргентина використовує експортні мита на насіння соняшника, що стимулює виробництво та експорт продукції з вищою часткою доданої вартості. Експорт соняшникового шроту складає понад 50%, а експорт олії – близько 70% від внутрішнього виробництва Аргентини.

За прогнозом FAPRI, у 2019/20 МР найбільшими експортерами соняшникової олії будуть Аргентина та Україна, а найбільшим споживачем – країни ЄС.

Відповідно, стратегічний інтерес України на ринках насіння соняшнику та продуктів його переробки полягає у розширенні експорту продукції з вищою часткою доданої вартості (успішний приклад застосування відповідної експортної стратегії демонструє Аргентина), а стратегічний інтерес торговельних партнерів, зокрема, ЄС – у вивозі з України сировини для виробництва олії. Звідси походить безкомпромісна позиція ЄС щодо скасування Україною вивізного мита на насіння соняшника після створення ЗВТ з ЄС, і позиція країн, що входили у робочу групу при переговорах щодо вступу України до СОТ і домоглися від України поступового зниження експортного мита на насіння соняшника.

Аналіз реалізації сценарію відміни експортного мита у торгівлі з ЄС. Таким чином, відповідно до вимог СОТ, експортне мито на насіння соняшнику з 2012 року складатиме 10% і має на такому рівні залишатися.

Якщо зробити припущення, що воно продовжуватиме зменшуватися або взагалі буде відмінене, тоді можуть бути створені більші умови для нарощування експорту насіння соняшнику, що може позначитися на підвищенні закупівельних цін на насіння соняшнику для внутрішнього ринку. Проте, враховуючи те, що нині основні переробні підприємства соняшникової олії досить інтегровано співпрацюють із товаровиробниками насіння соняшнику (часто мають спільного власника), а також враховуючи лідерські позиції українських експортерів соняшникової олії на зовнішньому ринку, такі припущення можуть реалізуватися тільки під тиском зовнішніх чинників.

Найбільшу небезпеку для олієпереробної галузі становлять перспективи скасування вивізного мита на насіння соняшника, на чому наполягає ЄС в ході переговорів щодо створення зони вільної торгівлі з Україною. За розрахунками УКАБ у результаті скасування мита Україна може перетворитися з експортера соняшникової олії на імпортера, при цьому ціни на соняшникову олію в ЄС вищі, ніж в Україні, що призведе до зростання цін на олію приблизно на 70%, а на продукцію з використанням соняшникової олії (майонези, маргарини) – на 130-150%. У разі збереження вивізного мита тенденція до підвищення попиту на українську соняшникову олію зберігатиметься, а відповідно, потреба у сировині для переробки на внутрішньому ринку також збережеться.

Висновки

Регуляторна політика уряду щодо квотування експорту окремих видів сільськогосподарської продукції не відповідає задекларованим пріоритетам розвитку держави відповідно до принципів Програми Економічних Реформ на 2010-2014 роки, окремим положенням Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні», Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

Обмеження обсягів експорту зерна вплинуло негативно на доходи сільськогосподарських товаровиробників та доходи експортерів, а, відповідно, прогала загалом держава (погіршення інвестиційного клімату, зменшення надходжень до бюджету).

З огляду на це необхідне проведення системних реформ в аграрному секторі, які дозволять підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, а також здійснення заходів щодо створення прозорих правил для просування вітчизняної продукції на зовнішні ринки, зокрема за рахунок:

- відмови від адміністративного втручання у процеси ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, використання антимонопольного законодавства у випадку різкого коливання цін на сільгосппродукцію;
- відмови від будь-яких обмежень експорту сільськогосподарської продукції.

Стратегічний інтерес України на ринках насіння соняшнику та продуктів його переробки полягає у розширенні експорту продукції з вищою часткою доданої вартості, тому скасування або зниження експортного мита на насіння соняшника не може бути предметом переговорів при створенні зон вільної торгівлі з ЄС та іншими країнами або митними територіями.

Додаток 1.

Таблиця 4. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на пшеницю, 2006/07 -2010/11 МР

	лип.	сер.	вер.	жовт.	лист.	груд.	січ.	лют.	бер.	квіт.	трав.	чер.
2006/07												
обсяг, тис. т	320,9	445,8	845,0	389,1	169,0	188,7	0,0	19,2	52,6	100,6	40,4	728,1
ціна, \$/т	133,0	130,5	130,4	147,6	146,6	148,7		180,0	185,4	180,1	172,5	179,8
2007/08												
обсяг, тис. т	105,9	3,5	1,1	0,1	0,1	0,0	0,0	1,2	136,9	22,0	140,7	483,6
ціна, \$/т	175,4	224,0	462,6	595,5	545,3			305,1	339,9	330,8	319,7	298,3
2008/09												
обсяг, тис. т	599,9	875,9	1542,2	1333,9	1237,6	1043,3	671,0	1052,0	1112,7	1223,6	1096,7	848,5
ціна, \$/т	280,8	224,9	219,9	198,4	172,1	137,8	123,4	115,1	125,8	136,4	142,3	146,2
2009/10												
обсяг, тис. т	626,7	1164,7	1832,1	1248,7	949,4	1057,1	611,2	324,9	561,9	341,0	235,2	204,7
ціна, \$/т	151,4	136,4	132,6	134,6	140,7	143,4	149,9	156,0	156,8	158,0	157,2	166,6
2010/11												
обсяг, тис. т	224,6	428,6	610,2	760,7	195,1	361,7						
ціна, \$/т	157,8	166,4	210,1	211,1	224,8	268,6						

Таблиця 5. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на ячмінь, 2006/07 -2010/11 МР

	лип.	сер.	вер.	жовт.	лист.	груд.	січ.	лют.	бер.	квіт.	трав.	чер.
2006/07												
обсяг, тис. т	166,1	858,7	1183,2	495,5	122,8	221,0	0,0	216,8	593,8	713,4	285,9	297,9
ціна, \$/т	121,0	116,7	115,3	121,9	134,3	138,2	349,3	195,1	183,3	174,6	174,4	159,3
2007/08												
обсяг, тис. т	9,2	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	31,2	241,4	89,4	250,1	413,3
ціна, \$/т	188,0	220,0	527,7	522,1	0,0	0,0	0,0	329,4	326,8	333,3	295,1	276,4
2008/09												

обсяг, тис. т	799,4	967,6	977,7	891,0	579,6	455,2	258,8	387,2	248,4	181,6	261,2	326,6
ціна, \$/т	263,8	239,1	233,0	227,5	208,4	184,5	164,7	143,6	126,8	131,2	130,7	141,3
2009/10												
обсяг, тис. т	704,9	861,6	715,0	807,5	354,3	382,1	351,4	363,0	493,5	561,4	351,5	286,5
ціна, \$/т	131,1	125,5	125,5	122,2	124,1	122,3	129,0	135,9	135,9	132,7	133,4	137,3
2010/11												
обсяг, тис. т	414,4	835,1	552,6	384,0	82,8	109,1						
ціна, \$/т	116,6	145,7	195,8	211,9	195,8	250,2						

Таблиця 6. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на кукурудзу, 2006/07 -2010/11 МР

	жовт.	лист.	груд.	січ.	лют.	бер.	квіт.	трав.	чер.	лип.	сер.	вер.
2006/07												
обсяг, тис. т	73,0	0,0	0,2	1,5	87,9	250,9	187,8	203,9	210,0	9,1	0,0	2,9
ціна, \$/т	150,6		348,3	209,6	170,9	179,0	197,3	182,2	183,7	186,3		
2007/08												
обсяг, тис. т	0,0	0,0	0,3	0,6	100,5	349,5	190,8	464,1	486,3	274,0	158,7	52,8
ціна, \$/т			535,7	984,4	290,5	290,0	287,8	271,9	271,3	267,9	265,5	259,8
2008/09												
обсяг, тис. т	52,9	231,7	453,6	551,7	681,3	1009,2	795,9	723,0	524,6			
ціна, \$/т	196,6	139,0	116,0	108,6	107,6	134,1	139,4	143,0	144,7			
2009/10												
обсяг, тис. т	346,3	1001,4	1072,0	696,6	555,5	500,2	263,4	279,6	160,1	65,4	4,1	127,3
ціна, \$/т	139,8	144,2	151,9	158,8	165,1	169,7	176,5	164,1	174,7	170,4	181,2	197,1
2010/11												
обсяг, тис. т	240,4	198,9	965,2									
ціна, \$/т	219,8	215,5	242,6									

Таблиця 7. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на насіння соняшнику, 2007/08 - 2010/11 МР

	жовт	лист	груд	січ.	лют.	бер.	квіт.	трав.	чер.	лип.	сер.	вер.
2007/08												
обсяг, тис. т	4,3	34,5	28,2	0,4	3,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4
ціна, \$/т	659	571,8	666,4	1220,6	859,8	2118,7	4410,9	1515,7	1029	1334,9	1492,1	884,2
2008/09												
обсяг, тис. т	36,3	0,6	55,7	76	149	135	75,8	46	102,2	70,8	19,5	6,7
ціна, \$/т	838,2	311,8	281	242,5	227,8	235,9	255	292,6	303	312,9	312,5	401,8
2009/10												
обсяг, тис. т	18,3	18,5	10,1	9,0	4,2	43,3	74,5	87,3	71,3	8,9	1,4	2,9
ціна, \$/т	325	322,9	420,9	385,5	607,4	437	426	375,2	393	471,8	878	589

Таблиця 8. Динаміка обсягів експорту та середні експортні ціни на соняшникову олію, 2007/08 - 2010/11 МР

	жовт.	лист.	груд.	січ.	лют.	бер.	квіт.	трав.	чер.	лип.	сер.	вер.
2007/08												
обсяг, тис. т	127,3	152,3	176,1	105	166,1	115,2	9,8	40,2	86,3	80,4	62,6	71
ціна, \$/т	1002	1131	1195	1213	1290	1390	1656	1678	1471	1482	1412	1280
2008/09												
обсяг, тис. т	129,9	149,5	189,4	183,8	127,1	191	167,8	220,2	197,2	173	138,1	167,2
ціна, \$/т	1039	850	735	676	652	648	654	634	707	700	679	710
2009/10												
обсяг, тис. т	178,5	163,6	252,7	147,1	204,7	184,7	249,4	222,9	263,1	245	197,6	74,3
ціна, \$/т	695	698	718	760	773	791	803	789	784	772	778	867

Додаток 2

Аналіз балансів зернових культур. У 2008-2010 рр. в Україні були зібрані відносно високі врожаї, і в 2008 році врожай зернових і зернобобових культур в Україні став рекордним за останні 15 років. Так, валовий збір у 2008 р. склав 53 млн. т (включаючи кукурудзу) у вазі після доробки, з них зерна продовольчих культур – 27,5 млн. т (52%; мається на увазі сумарний урожай пшениці, жита й деяких круп'яних культур) і фуражних зернових – 25,8 млн. т (48%).

Згідно попереднім даним Держкомстату України, в 2010 році в господарствах усіх категорій зібрано 39 млн. тонн зерна (включаючи кукурудзу) у вазі після доробки. У порівнянні з 2009 роком виробництво зерна зменшалося на 15,5%, що обумовлене зниженням урожайності зернових культур і зібраних площ на 8%.

В 2010 році в Україні зібрано 17,5 млн. тонн пшениці проти торішніх 21 млн. тонн, 8,9 млн. т ячменя (11,8 млн. т в 2009/10 МР), 10,4 млн. т кукурудзи (10,5 млн. т у 2009/10 МР).

Таблиця 9. Україна: виробництво зернових, 2006-2010 рр.

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2010/11 до 2009/10, %
Зібрані площі, тис. га							
Зернові культури всього, в т.ч.:	14605,2	14191,6	13427	15380,7	15469,7	14217,3	91,9
пшениця	6571	5511	5951	7053,6	6752,9	6278	93,0
жито	608,9	359,6	337	458,6	461	277,8	60,3
ячмінь	4350,4	5236,2	4088	4167,2	4993,5	4311,4	86,3
овес	450	442,3	356	445,4	415,7	310,8	74,8
кукурудза на зерно	1659,5	1720,3	1903	2440,1	2089,1	2317,2	110,9
Валовий збір, тис. тон							
Зернові культури всього, в т.ч.:	38015,5	34258,3	29295	53290,1	46028,3	38907,8	84,5
пшениця	18699,2	13947,3	13938	25885,4	20886,4	17531,9	83,9
жито	1054,2	583,6	563	1050,8	953,5	493,7	51,8
ячмінь	8975,1	11341,2	5981	12611,5	11833,1	8869,2	75,0
овес	790,7	690,2	544	944,4	730,7	491,6	67,3
кукурудза на зерно	7166,6	6425,6	7421	11446,8	10486,3	10395,7	99,1
Урожайність, ц/га							
Зернові культури всього, в т.ч.:	26	24,1	21,8	34,6	29,8	27,4	91,9
пшениця	28,5	25,3	23,4	36,7	30,9	27,9	90,3

жито	17,3	16,2	16,7	22,9	20,7	17,8	86,0
ячмінь	20,6	21,7	14,6	30,3	23,7	20,6	86,9
овес	17,6	15,6	15,3	21,2	17,6	15,8	89,8
кукурудза на зерно	43,2	37,4	39	46,9	50,2	44,9	89,4
*попередні дані							

Джерело: Держкомстат

Пропозиція зернових і зернобобових культур в Україні формується в основному за рахунок їх виробництва. У 2009/10 МР виробництво зернових і зернобобових в загальних обсягах пропозиції зайняло 92,6%, початкові запаси – 7,2%, імпорт – 0,2%.

У 2009/10 МР при збільшенні запасів зерна на 46,1% до 3,6 млн. тонн і зниження врожаю на 13,6% до 46 млн. тонн, загальна пропозиція склала 49,7 млн. т, що на 11% менше в порівнянні з 2008/09 МР.

За прогнозами, у 2010/11 МР пропозиція зерна знизиться на 11% і складе 44,2 млн. тонн. Зниження відбудеться в основному за рахунок зниження врожаю на 12% у порівнянні з попереднім сезоном.

Існуючі обсяги виробництва зернових і зернобобових культур повністю забезпечують потреби внутрішнього ринку на дану продукцію в Україні. У середньому внутрішній попит на зернові культури в загальних обсягах виробництва становить близько 70%, у тому числі по пшениці даний показник складає 75%, по ячменю – 61%, по кукурудзі – 69%.

За рахунок нарощування обсягів експорту у 2008/09 МР частка внутрішнього попиту на зернові культури в загальних обсягах виробництва знизилася до 51,6%. У 2009/10 МР даний показник склав 54,9%.

Незважаючи на значний урожай зерна, внутрішнє споживання зернових в Україні в даному сезоні збільшилося незначно й склало 27,5 млн. т, що було обумовлено триваючим скороченням споживання борошна й круп на внутрішньому ринку, а також скороченням поголів'я ВРХ і свиней.

У 2009/10 МР експорт зерна з України залишився на досить високому рівні, хоч і скоротився у порівнянні з попереднім періодом на 15,5% і склав 20,9 млн. т, що склало 45,3% від загального споживання зерна в Україні.

У 2010/11 МР обсяги експорту зерна прогнозуються на рівні 15,4 млн. тонн, що на 26,5% менше в порівнянні з попереднім сезоном, через квотування експорту зернових, та неформальної заборони на експорт пшеничного борошна й круп. Прогноз експорту пшениці не перевищує 5,8 млн. т, ячменя – 3,7 млн. т, кукурудзи – 5,7 млн. т.

Запаси всіх зернових і зернобобових на кінець 2010/11 МР, як очікується, будуть трохи вище торішніх і прогнозуються на рівні 4,05 млн. т, включаючи 1,95 млн. т пшениці, 920 тис. т ячменя й 913 тис. т. Збільшення запасів відбудеться на тлі скорочення обсягів експорту й внутрішнього споживання, високих цін на зернові.

Таблиця 10. Україна: баланс попиту та пропозиції зернових і зернобобових *, 2005/06-2010/11 МГ,

тис. т

<i>МР</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Запаси на початок сезону	4 392	3 463	2 608	2 445	3 573	3 595
Зібрана площа, тис. га	14 605	14 192	13 428	15 381	15 470	14 700
Валовий збір	38 016	34 258	29 295	53 290	46 028	40 503
Імпорт	177	146	114	103	112	133
Загальна пропозиція	42 585	37 868	32 017	55 838	49 713	44 231
Внутрішнє споживання	25 998	25 468	25 369	27 524	25 287	24 421
-продовольче споживання	6 111	5 867	6 324	6 428	6 507	6 390
- інше споживання (вкл. корми, насіння, втрати)	19 887	19 601	19 045	21 096	18 780	18 031
Експорт	13 124	9 792	4 203	24 742	20 831	15 763
Загальний попит	39 122	35 260	29 572	52 266	46 117	40 054
Перехідні запаси	3 463	2 608	2 445	3 573	3 595	4 047
Відношення запасів загального попиту, %	8,85%	7,40%	8,27%	6,84%	7,80%	10,10%
<i>* зернові та зернобобові (включаючи кукурудзу)</i>						

Джерело: Компанія "ПроАгро"

Таблиця 11. Україна: баланс попиту та пропозиції пшениці, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>МР</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Запаси на початок сезону	2 131	1 772	735	1 121	1 070	1 198
Зібрана площа, тис. га	6 571	5 511	5 951	7 054	6 753	6 300
Валовий збір	18 699	13 947	13 938	25 885	20 885	18 050
Імпорт	18	1	2	1	1	2
Загальна пропозиція	20 848	15 720	14 675	27 007	21 956	19 250
Внутрішнє споживання	12 635	11 685	12 659	13 300	11 600	11 300
-продовольче споживання	4 730	4 492	4 983	5 050	5 100	5 100
- інше споживання (вкл. корми, насіння, втрати)	7 905	7 193	7 676	8 250	6 500	6 200
Експорт	6 442	3 299	895	12 637	9 158	6 000

Загальний попит	19 077	14 984	13 554	25 937	20 758	17 300
Перехідні запаси	1 772	735	1 121	1 070	1 198	1 950
Відношення запасів загального попиту, %	9,29%	4,91%	8,27%	4,12%	5,77%	11,27%

Джерело: Компанія "ПроАгро"

Таблиця 12. Україна: баланс попиту та пропозиції ячменю, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11 (прогноз)</i>
Запаси на початок сезону	671	421	426	263	926	1 065
Зібрана площа, тис. га	4 350	5 236	4 088	4 167	4 994	4 320
Валовий збір	8 975	11 341	5 981	12 612	11 832	9 300
Імпорт	20	7	4	10	7	5
Загальна пропозиція	9 666	11 769	6 411	12 884	12 765	10 370
Внутрішнє споживання	5 342	6 189	5 111	5 624	5 467	5 150
-продовольче споживання	61	65	66	68	67	50
- інше споживання (вкл. корми, насіння, втрати)	5 281	6 124	5 045	5 556	5 400	5 100
Експорт	3 903	5 154	1 037	6 334	6 233	4 300
Загальний попит	9 245	11 343	6 148	11 958	11 700	9 450
Перехідні запаси	421	426	263	926	1 065	920
Відношення запасів загального попиту, %	4,56%	3,76%	4,28%	7,74%	9,10%	9,74%

Джерело: Компанія "ПроАгро"

Таблиця 13. Україна: баланс попиту та пропозиції кукурудзи, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>MP (жовтень-вересень)</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11 (прогноз)</i>
Запаси на початок сезону	1 270	936	1 135	839	1 093	838
Зібрана площа, тис. га	1660	1720	1 903	2 440	2 088	2 736
Валовий збір	7167	6426	7 421	11 447	10 468	11 000
Імпорт	15	20	15	20	26	25
Загальна пропозиція	8 452	7 382	8 571	12 306	11 588	11 863
Внутрішнє споживання	5 070	5 220	5 610	5 715	5 750	5 850

-продовольче споживання	310	360	380	415	450	350
- інше споживання (вкл. корми, насіння, втрати)	4 760	4 860	5 230	5 300	5 300	5 500
Експорт	2 446	1 027	2 123	5 497	5 000	5 100
Загальний попит	7 516	6 247	7 733	11 212	10 750	10 950
Перехідні запаси	936	1 135	839	1 093	838	913
Відношення запасів загального попиту, %	12,46%	18,17%	10,85%	9,75%	7,79%	8,33%

Джерело: Компанія "ПроАгро"

Таблиця 14. Світовий баланс ринку пшениці, 2005/06-2010/11 МГ, млн. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Виробництво	619,2	596,1	611,2	683,7	682,6	645,8
Експорт	114,1	115,6	116,4	143,2	134,3	125,6
Внутрішнє прод. використання	112,6	107,9	98,1	117,9	116,6	123,7
Внутрішнє споживання	622,1	616,1	616,8	641,8	651,8	665,3
Кінцеві запаси	150,2	130,2	124,7	166,6	197,4	178,0

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Таблиця 15. Світовий баланс ринку грубих зернових, 2005/06-2010/11 МГ, млн. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Виробництво	979,5	987,3	1078,9	1109,8	1107,4	1083,5
Експорт	108,6	114,7	128,9	110,7	119,1	116,2
Внутрішнє прод. використання	638,0	632,8	654,2	645,4	647,2	648,9
Внутрішнє споживання	993,5	1012,3	1055,9	1079,4	1103,3	1122,8
Кінцеві запаси	165,8	140,7	163,7	194,1	198,2	158,8

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Таблиця 16. Світовий баланс ринку кукурудзи, 2005/06-2010/11 МГ, млн. т

<i>МР</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11 (прогноз)</i>
Виробництво	699,4	713,5	793,6	798,3	812,1	816
Експорт	82,7	91,5	98,3	84	93	90,9
Внутрішнє прод. використання	477,6	477,5	496,8	478,9	482,3	492,3
Внутрішнє споживання	706,5	728	772,4	781,8	812,8	836,1
Кінцеві запаси	124,6	110,1	131,4	147,8	147,1	127,0

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Таблиця 17. Світовий баланс ринку ячменю, 2005/06-2010/11 МГ, млн. т

<i>МГ</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11 (прогноз)</i>
Виробництво	136,2	136,4	132,9	155,3	149,7	124,9
Експорт	17,5	14,6	18,6	18,2	17,4	16,8
Внутрішнє прод. використання	97,3	98,1	91,4	100,5	100,5	95,5
Внутрішнє споживання	141,1	143,2	134,0	144,4	143,7	139,6
Кінцеві запаси	28,0	21,2	20,1	31,0	37,0	22,2

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Баланс виробництва та споживання насіння соняшнику та олії

За останні 3 сезони в Україні були зібрані значні врожаї олійних культур. Для олієжирової галузі 2008/09 МР став рекордним із валового збору олійних культур. У 2008 році аграрії зібрали на 72% більше врожаю, ніж у 2007 році. Такій динаміці сприяв кращий за 20 останніх років урожай соняшнику, а також урожай ріпаку в 3 рази перевищуючий попередній період (теж рекордний показник). У 2010/11 МР валовий збір олійних культур, виріс у порівнянні з попереднім сезоном на 6,8%, склавши 9,9 млн. тонн.

Основною олійною культурою в Україні був і поки залишається соняшник. Це обумовлене, головним чином, традиціями споживання – популярністю серед українців соняшникові олії. У 2010 р валовий збір соняшнику, за попередніми даними, склав близько 7 млн. тонн, що на 9,4% більше у порівнянні з попереднім роком.

Говорячи про основу олієжирової промисловості – рослинних оліях, необхідно відзначити, що сумарне виробництво олії в Україні за підсумками 2008/09 МР зросло на 42,9% у порівнянні з попереднім сезоном. У 2009/10 МР даний показник виріс ще на 11,4%. Обсяг виробництва досяг рекордного значення - 2,93 млн. т, зокрема 2,87 млн. т прийшлося на соняшникову олію.

За останні п'ять років стрибок обсягів виробництва рослинних олій спостерігається у 2005/06 МР, коли ринок продемонстрував ріст на 58%, при чому на 61% збільшилися обсяги соняшникової олії. Варто вказати, що в 2007/08 МР саме виробництво соняшникової олії знизилося на 17%, що призвело до 15%-му скороченню ринку рослинних олій.

Тоді на скорочення виробництва олії переважно вплинуло зниження обсягів збору врожаю соняшнику на 21,6% у 2007 році, обмеження експорту соняшникової олії (введення квотування експорту, націлене на зниження внутрішніх цін на олію (постанова КМУ №189 від 12.03.2008, припинено в травні 2008 р.), заборона ввозу української соняшникової олії в країни ЄС із квітня 2008 року у зв'язку з виявленням забрудненої олії українського походження (скасування обмеження у липні 2008 р.)).

Таблиця 18. Виробництво основних олійних культур, 2006-2010 рр

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2010/11 до 2009/10, %
Зібрані площі, тис. га							
соняшник	3 689,00	3 911,7	3 411,5	4 279,5	4 193,0	4 390,3	104,7
соя	422	714,8	583,1	537,9	622,5	919,0	147,6
ріпак	195	386,8	799,9	1 379,6	1 013,7	861,5	85,0
Разом	4 306,0	5 013,3	4 794,5	6 197,0	5 829,2	6 170,8	105,9
Валовий збір, тис. тон							
соняшник	4706	5324,2	4174,3	6526,2	6364,0	6962,6	109,4
соя	613	889,6	722,6	812,7	1043,5	1463,0	140,2
ріпак	285	605,7	1047,4	2872,8	1873,3	1489,0	79,5
Разом	5604	6819,5	5944,3	10211,7	9280,8	9914,6	106,8
Урожайність, ц/га							
соняшник	12,8	13,2	12,2	15,3	15,2	15,9	104,6
соя	14,5	12,4	12,4	15,1	16,8	15,9	94,6
ріпак	14,6	15,6	13,1	20,8	18,5	17,3	93,5
Разом	13,0	13,6	12,4	16,5	15,9	16,1	100,9
*попередні дані							

Джерело: Держкомстат

Таблиця 19. Виробництво рослинної олії, 2006 - 2010 рр

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2009/10 до 2008/09,%
Всього рослинна олія, в т.ч.	1248,5	1977,3	2187,7	1837,4	2625,4	2924,9	111,4
соняшnikова олія	1 205,5	1 937,7	2 147,6	1 775,4	2 543,4	2 866,3	112,7
<i>Питома вага соняшnikової олії, %</i>	96,6	98,0	98,2	96,6	96,9	98,0	101,1

Джерело: Держкомстат

Насіння соняшнику має стійкий попит у будь-який час року, що свідчить про їхню високу ліквідність. Експорт соняшнику залишається привабливим через ріст світових цін, однак його стримує експортне мито на соняшник в країні на рівні 11%.

Загальна пропозиція на ринку соняшнику і продуктів його переробки в Україні формується винятково за рахунок власного виробництва. Імпорт продуктів соняшникового комплексу практично відсутній. Найчастіше українські аграрії імпортують посівний матеріал соняшнику.

Оскільки в Україні за останні 3 сезони були отримані врожаї, на половину переважаючи результат 2007/08 МР, то спостерігається значне нарощування перехідних запасів, незважаючи на істотне збільшення, як внутрішнього споживання, так і експортних відвантажень.

Що стосується експортних поставок соняшнику, то в умовах жорсткого митного регулювання, націленого на розвиток внутрішньої переробки соняшнику в Україні, вони обмежені. Таким чином, в 2010/11 МР близько 97% від зібраного врожаю з урахуванням запасів було перероблено на внутрішньому ринку, що дорівнює 6,8 млн. т.

Основне місце у споживанні й торгівлі рослинними оліями займає соняшникова олія. Загальна пропозиція на ринку соняшнику і продуктів його переробки в Україні формується майже винятково за рахунок власного виробництва. Імпорт продуктів соняшникового комплексу практично відсутній.

На відміну від соняшнику виробництво соняшникової олії орієнтоване в Україні на зовнішні ринки. У 2008/09 МР ємність внутрішнього ринку олії становила 15,8% від загальної пропозиції, а в сезоні 2009/10 МР знизилася до 14,2% (хоча в абсолютних цифрах обсяг внутрішнього споживання збільшився на 4,1%).

Внутрішнє споживання соняшникової олії збільшилося у порівнянні з попереднім сезоном на 4,1%, склавши 434 тис. тонн за рахунок росту продовольчого споживання – на 3,9%.

Таблиця 20. Україна: баланс ринку насіння соняшнику, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>МР</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11 (прогноз)</i>
Запаси на початок сезону	135	64	75	55	69	49
Зібрана площа, тис. га	3 689	3 912	3 411	4 279	4 680	4 450
Валовий збір	4 706	5 324	4 174	6 526	7 114	7 040
Імпорт	5	6	8	6	7	5
Загальна пропозиція	4 846	5 394	4 258	6 587	7 190	7 094
Внутрішнє споживання	4 562	4 981	4 131	5 745	6 791	6 691
в т.ч. - на переробку	4 480	4 895	4 050	5 648	6 700	6 600
-продовольче споживання	22	21	23	26	24	23
- фуражне	12	13	13	19	18	16
- інше споживання (вкл. насіння, втрати)	48	52	45	52	49	52

Експорт	220	337	71	773	350	370
Загальний попит	4 782	5 318	4 202	6 518	7 141	7 061
Перехідні запаси	64	75	55	69	49	33

Джерело: Компанія "ПроАгро"

Таблиця 21. Україна: баланс ринку соняшникової олії, 2005/06-2010/11* МГ, тис. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Запаси на початок сезону	70	61	12	50	47	63
Виробництво	1 938	2 148	1 775	2 590	3 000	2 960
Імпорт	0	0	1	0	1	0
Загальна пропозиція	2 008	2 209	1 789	2 640	3 048	3 023
Внутрішнє споживання	379	363	396	417	434	433
- продовольче	350	335	370	385	400	400
- промислове	12	13	13	14	14	14
- інше (в т. ч. втрати)	17	15	13	18	20	19
Експорт	1 568	1 833	1 343	2 177	2 551	2 550
Загальний попит	1 947	2 196	1 739	2 594	2 985	2 983
Перехідні запаси	61	12	50	47	63	40

Джерело: Компанія "ПроАгро"

Таблиця 22. Світовий баланс ринку олійних культур, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Начальні запаси	57,76	64,52	73,42	61,69	56,5	71,68
Виробництво	391,29	404,4	391,97	396,31	441,11	440,38
Імпорт	75,42	80,83	89,97	93,69	101,92	109,71
Всього пропозиція	524,46	549,75	555,36	551,69	599,53	624,77
Експорт	75,41	82,84	91,83	94,09	108,17	112,08
Внутрішнє прод. використання	29,77	30,39	30,61	31,89	32,75	33,47
Внутрішнє споживання	384,53	393,49	401,85	401,1	419,68	441,44
Всього попит	459,94	476,33	493,68	495,19	527,85	553,52
Кінцеві запаси	64,52	73,42	61,69	56,5	71,68	68,25

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Таблиця 23. Світовий баланс ринку насіння соняшнику, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Начальні запаси	2,24	2,52	2,81	2,63	2,82	1,58
Виробництво	29,93	29,74	27,2	33,27	30,39	30,1
Імпорт	1,38	1,76	1,25	1,81	1,49	1,21
Всього пропозиція	33,55	34,02	31,26	37,71	34,7	32,89
Експорт	1,52	1,9	1,48	2,14	1,57	1,31
Внутрішнє споживання	29,53	29,3	27,15	32,75	31,55	30,32
Всього попит	31,05	31,2	28,63	34,89	33,12	31,63
Кінцеві запаси	2,52	2,81	2,63	2,82	1,58	1,25

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Таблиця 24. Світовий баланс ринку рослинної олії, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Начальні запаси	11,1	11,87	11,98	11,9	13,75	12,76
Виробництво	118,91	121,83	128,56	133,61	138,77	145,81
Імпорт	44,55	47,01	50,76	54,41	55,39	57,76
Всього пропозиція	174,56	180,7	191,3	199,91	207,91	216,33
Експорт	47,78	49,1	53,72	55,79	57,44	59,98
Внутрішнє прод. використання	94,45	96	99,16	102,35	107,32	112,25
Внутрішнє споживання	114,91	119,63	125,68	130,37	137,72	146,12
Всього попит	162,69	168,73	179,4	186,16	195,16	206,1
Кінцеві запаси	11,87	11,98	11,9	13,75	12,76	10,23

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Таблиця 25. Світовий баланс ринку олії соняшникової, 2005/06-2010/11 МГ, тис. т

<i>MP</i>	<i>2005/06</i>	<i>2006/07</i>	<i>2007/08</i>	<i>2008/09</i>	<i>2009/10</i>	<i>2010/11</i> <i>(прогноз)</i>
Начальні запаси	0,8	0,99	0,75	0,98	1,66	1,27
Виробництво	10,64	10,7	10,03	11,99	11,63	11,21

Імпорт	3,3	3,33	2,73	4	3,83	3,61
Всього пропозиція	14,74	15,02	13,51	16,97	17,12	16,09
Експорт	3,91	4,04	3,48	4,57	4,62	4,33
Внутрішнє споживання	9,86	10,23	9,04	10,73	11,24	10,96
Всього попит	13,77	14,27	12,52	15,3	15,86	15,29
Кінцеві запаси	0,99	0,75	0,98	1,66	1,27	0,81

Джерело: Міністерство сільського господарства США (USDA)

Додаток 3.

Обмеження на експорт зерна і заходи протидії

Рік	№	Документи	Результат/ Обмеження	Контрзаходи проекту та неурядових організацій (НУО)	Документи	У результаті:
2005	1.	Постанова КМУ № 1304, від 30 грудня 2005 « Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2006 році »	Квоти за номенклатурою			
	2.			ІРАР, Проект та НУО взяли участь у підготовці резолюції Національної Ради безпеки і оборони та Указу Президента	Постанова Національної Ради безпеки і оборони № 1867/2005, від 9 грудня 2005 року « Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України »	Президент України посилив дану Постанову своїм Указом № 1867/2005, від 28 грудня 2005 « Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України» »

2006	1.	Постанова КМУ № 1306, від 28 вересня 2006 «Про доповнення додатка 12 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2005 р. N 1304»	У переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню додано продовольчу пшеницю і суміш пшениці та жито	Круглі столи, заклики до ДУО, парламенту, МінаПУ, Мінекономіки, КМУ		
	2.	Постанова КМУ № 1418, від 11 жовтня 2006 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2005 р. N 1304 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2006 р. N 1364»	Значні обмеження обсягів експорту зерна. Максимальний обсяг 1,63 млн. тонн	Організація громадських рад з аграрної політики при КМУ, МінаПУ		
	3.				Постанова КМУ № 1701 від 8 грудня 2006	Заміна жорстких квот на ліцензування
	4.	Постанова КМУ № 1701 від 8 грудня 2006 «Про затвердження обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 30 червня 2007 р., та порядку видачі ліцензій»	Після тиску НУО, квоти залишилися лише на жито			

	5.	Постанова КМУ №1852 від 29 грудня 2006 « Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2007 році »	Ця постанова встановлює правила формування державних і регіональних запасів, на основі ліцензування			
2007	1.	Постанова КМУ № 185, від 13 лютого 2007 « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006 р. N 1701 »	Всі ці постанови (у 2007) були в деякій мірі обмеженням, проте з постанови до постанови початкові обмеження були вилучені завдяки промисловим та НУО. На додаток до цього, обсяги допущених до ліцензії почали рости. Введено обмеження на 0,9 млн тонн зерна	Продовження підтримки діалогу між урядовими, неурядовими та промисловими організаціями за допомогою щоденного моніторингу, обговорення і досягнення консенсусу. Участь у розробці постанов та дискусії		
	2.	Постанова КМУ № 290, від 22 лютого 2007 « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006 р. N 1701 »	Часткова лібералізація	Організація робочої групи з розвитку зернового ринку при Президенті України		Квоти на ячмінь і кукурудзу були припинені, але ліцензування залишилось
	3.	Постанова КМУ № 748, від 16 травня 2007 « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006 р. N 1701 »	Те ж саме			

	4.	Постанова КМУ № 844, за станом на 20 червня 2007 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2006 р. N 1852»	Те ж саме			
	5.	Постанова КМУ № 1179, від 26 вересня 2007 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006 р. N 1701»	Те ж саме		Указ президента № 890/2007, від 9 вересня 2007	Заборонити будь-які обмеження на експорт зерна
	6.	Постанова КМУ № 1411 від 29 грудня 2007 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2008 році»	Квоти за номенклатурою			
2008	1.			Проект взяв участь у підготовці проекту документу	Доповідь Робочої групи з приєднання до СОТ, станом на 25 січня 2008	Усі квоти на експорт зерна буде скасовано після того, як угода набере чинності
	2.	Постанова КМУ № 271, від 28 березня 2008 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. N 1179 і від 29 грудня 2007 р. N 1411»	Встановлено обмеження для пшениці (200 тис. тонн), ячменю (400 тис. тонн), жито (3 тис. тонн) по квітень 2008 року			Скасовано всі обмеження на кукурудзу нового врожаю

3.	Постанова КМУ № 418, від 23 квітня 2008	Збільшення квот на ячмінь (900 тис. тонн), пшеницю (1,2 млн. тонн) і продовжено до червня 2008 року	Робота зі створення Консультативної ради з питань аграрної політики та розвитку сільських регіонів		
4.				Україна вступила до СОТ, 16 травня 2008	
5.				Постанова КМУ № 470, від 21 травня 2008 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2007 р. N 1411 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. N 418»	Скасовано всі обмеження на зерно
6.				Рада Національної безпеки і оборони, станом на 20 жовтня 2008	Відшкодування ПДВ для експортерів

2009	1.			Консультативна рада з питань аграрної політики та розвитку сільських регіонів була створена у квітні 2009 року. НУО, як і раніше також надавали консультації щодо цього питання		
	2.				Указ Президента № 378/2009, від 28 травня 2009	Збільшення ефективності ринку зерна та розвиток інфраструктури
	3.				Засідання Ради Національної безпеки і оборони 27 березня 2009	Прискорення розвитку національної експортної стратегії зерна та аграрних реформ в Україні
2010	1.	Постанова КМУ № 938, від 04 жовтня 2010 «Про встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 31.12.2010 р.	Встановлено експортні квоти на пшеницю (1 млн т), кукурудзу (3 млн т), ячмень (200 тис. т), жито (1 тис. т), гречку (1 тис. т)			

2.	Постанова КМУ № 1046, від 10.11.2010 (втратила чинність на підставі Постанови КМУ № 1182 від 31.12.2010)	Порушення строків публікації унеможливило подання заявок у період з 12 по 18 листопада 2010 року (тобто, у строки, встановлені Мінекономіки)			
3.	Розпорядження КМУ № 2274 від 29.11.2010 « Про деякі питання експорту окремих видів сільськогосподарської продукції »	Дозволено здійснювати експорт сільськогосподарської продукції до країн, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю			
4.	Постанова КМУ № 1254 від 13.12.2010 року « Деякі питання укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів »	Послуги з укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів щодо експорту сільськогосподарської продукції надає Аграрна біржа або інші товарні біржі (сертифіковані).			

	<p>Постанова КМУ № 1182 від 31.12.2010 року «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2010 р. № 938 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 10.11.2010 р. № 1046»</p>	<p>Скорочення терміну подачі заявок на отримання квот вдвічі – до 7 днів Продовження квотування до 31.03.2011 Збільшення обсягу квот</p>			
--	--	--	--	--	--